

BIBLIOTEKA

E

8111-32
159

SHTETIT

GJIROKASTËR

VËSHIRËSITË MPOSHTEN

814-32

V59

VËSHTRËSITË MPOSHTEN

(Përmbledhje tregimesh dhe përshkrimesh)

~~48455~~

3341

BIBLIOTEKA E SHETIT
GJIRONAS

SHTËPIA BOTONJËSE «NAIM FRASHËRI»

DY FJALË LEXUESIT...

Çdo ditë, çdo orë, çdo minutë e jetës dhe veprimtarisë së popullit tonë është e mbushur me akte heroizmi, vetëmohimi, sakrifice për një qëllim të madh, të përbashkët, për të mos u ndalur kurrë, në asnjë moment, marshimi ynë triumfal, me partinë dhe Enverin në ballë, drejt socializmit dhe komunizmit.

Në emër të këtij ideali të lartë, të frymëzuar e të udhëhequr nga mësimet e partisë, punonjësit e vendit tonë punojnë, jetojnë e kaliten si revolucionarë. Njerëzit tanë nuk struken në guaskën e interesit të ngushtë personal, por venë mbi gjithçka interesin e përgjithshëm, ata nuk udhëhiqen nga egoizmi i ngushtë personal, por nga qëllimet e përgjithshme, nga dashuria për Atdheun, për popullin, për Partinë, nga interesat e shoqërisë sonë socialiste në tërësi. Interesi i përgjithshëm vitet mbi atë personal jo me urdhër, jo me porosinë e ndokujt, por në mënyrë krejt të vetëvetishme, të ndërgjegjshme, si një karakteristikë e vetë jetës sonë socialiste.

Ngjarjet që përshkruhen në këtë broshurë e që janë nxjerrë nga shtypi ynë dëshmojnë fare

qartë për këtë. Ato rrjedhin në mënyrë krejt të natyrëshme, si detyrë e zakonëshme, e përditëshme. «Kam bërë vetëm detyrën time», «atë që bëra unë do ta bënte kushdo që të ish në vendin t'im» — kështu shprehen me modesti e thjeshtësi njerëzit tanë. Ata nuk mendojnë e nuk punojnë për lavdi personale, po për lavdinë dhe begatinë e Atdheut tonë, të cilën ata e shikojnë si kusht dhe burim edhe të mirëqënies dhe lumturisë personale. Një për të gjithë, të gjithë për një — ku motiv karakterizon shoqërinë tonë socialiste. Këto mendime e koncepte të larta të moralit socialist, me të cilat partia ka edukuar punonjësit tanë janë burimi i akteve heroike të Adem Rekës, Muhamet Shehut, Myrteza Kepit, Shkurte Pal Vatës, të vullnetit të papërkulur të Fuat Çelës, të qindra e mijra shembujve të vënies së interesit të përgjithshëm mbi atë personal. Lufta e ideve të reja të moralit tonë socialist mbi konceptet e ngushta mikroborgjeze të interesit personal, rehatisë, egoizmit dhe lavdisë personale zhvillohet tek ne kudo e vazhdimisht. Njerëzit e rinj të ditëve tona që lindin nga kjo luftë, ndodhen midis nesh, kudo që punohet e jetohet. Për zbatimin e vijës së partisë e të porosive të shokut Enver që shprehin vetë aspiratat e tyre, për interesat e popullit e të Atdheut, kur e kërkon nevoja ata nuk marrin parasysht as një rrezik. E kjo ndodh në mënyrë kaq të thjeshtë e të zakonëshme! Kjo thjeshtësi është vetë madhështia e jetës sonë.

GJOLI I TURBULLIT U THA*

Vepra e tyre të ngjan si një legjendë, si një përrallë e çuditëshme, e pabesueshme. Kufijt e saj shkrihen me përrallat, me bëmat e viganëve të jashtëzakonshëm që çajnë malet. Dhe megjithatë, e gjitha kjo nuk është përrallë, po vepër e ditëve tona. Mehdiu, Ramazani, Petriti, Reshiti, Kamberi, Qemali, dhe Tafani nuk janë diva përrallash, po të rinj nga fshati Gradishtë, i kooperativës bujqësore të Belshit të Elbasanit. Ç'bënë ata?

1.

Ku shkojnë sot në mëngjes ata shtatë vetë? Kanë marrë vare, qysqi, kazma, lopata dhe ngjiten nëpër një rrugë që dredhon kodrave nën një shi të imët, që rizon nga qielli. Sapo ka hyrë muaji dhjetor i vitit 1966 dhe Dumreja me horizontet e gjëra, i ka shkundur gjethet nëpër drurë. Plakat dhe pleqtë kanë nxjerrë kokat nëpër dritare dhe shikojnë me sy të hapur nga habia. «Janë apo s'janë në vete këta?». Po ata të shtatë, të heshtur, ecin nëpër shi njëri pas tjetrit dhe ngjiten nëpër

kodrat ku shushurijnë shkurret. Prapa lenë frikën e pleqve, mosbesimin e disave, përqeshjet e ndokujt. Dhe janë të shqetësuar. Të gjitha i llogarisin me mëndjen e tyre, po nuk kthehen.

Atje përballë, ku mbarojnë kodrat, ngrihet i zyrtë dhe i trishtuar Shkëmbi i Turbullit. Nën këmbët e tij hapet gjoli i gjërë, me ujra të thella, plot barishte e qetësi misterioze. S'ka ambient më të zyrtë se ky gjol me atë shkëmb të frikshëm, gjithë shpella e plasaritje që reflektohet në ujrë e tij.

...Legjenda thotë se një herë bariut i iku lopa nga tufa dhe rendi drejt gjolit. Ajo shkoi e u fut në një shpellë të shkëmbit dhe nuk doli më. Bariu i gjerë hyri dhe ai në shpellë për ta kërkuar lopën, po dhe ai nuk doli më. Shkoi një fshatar të kërkonte bariun, hyri nëpër guvat e errëta, po mbeti atje përgjithmonë. Atëhere fshatarët e quajtën këtë shkëmb vëndin e xhindëve dhe nuk guxoi më njeri që t'i afrohet. Dhe thoshin më pastaj se nga ai vend dëgjoheshin zëra natën, ahengje e dajre që gumëzhinin gjer në mëngjez. Ka pasur në këto anë dhe një hoxhë që binte këtu të sëmurët. Hoxha vinte në guvat e shkëmbit me të sëmurin, «thërriste nëpër shpella xhindët», kuvëndonte me ta në gjuhë të çuditëshme netëve të errëta, ndërsa njerëzit rrinin larg e mbanin frymën të trembur.

Po ata të shtatë sot shkojnë drejt këtij shkëmbi me vare, qysqi, dhe lopata. Ky gjol mbulon 250 dynmë tokë të mirë dhe ata kanë vendosur ta thajnë. Nuk u besojnë përrallave e çudirave që fliten për gjolin e për Shkëmbin e Turbullit. Ky shkëmb është si gjithë shkëmbinjtë dhe ata

duan të hapin në të një tunel që ujrën e gjolit të rrjedhin matanë. Mbrëmë diskutuan për këtë në mbledhjen e rinisë. Ata, si aksion konkret zgjodhën pikërisht këtë, mbasi lexuan pjesë nga raporti i shokut Enver mbajtur në Kongresin e 5-të.

Dhe nuk kthehen prapa, me gjithë frikën që ndjejnë pleqtë e mosbesimin e disave. E dinë që kjo që do të bëjnë është një punë jashtëzakonisht e vështirë. Tuneli në këtë vend s'është si tunelet që kemi parë. Ai në vetvehte është i çuditshëm. Një vrimë me diametër 1 metër që nis nga buza e ujrave, e që futet gati 200 metra në shkëmb dhe atje humbet në humnerën nëntokësore. Si kanë mundur ta bëjnë këtë, krahët e atyre të shtatëve?!

2.

Zbritën në përrua, kaptuan bregun e gjolit dhe iu avitën shkëmbit. Lanë veglat në tokë e nisën të mendohen se nga do t'ia fillojnë. Ky shkëmb është vërtet i çuditshëm. Ngrihet përgje përgje, me shpella e guva, me të çara që nisin nga maja e bien gjer poshtë, me vrima e porta që kryqëzohen si një labirinth. Në pamjen e parë të duket gur i fortë stralli, po kur e kap të thërmohet ndër duar; diçka si shtufi apo si masa stalaktitësh të dala në shesh nga ndonjë tërmet i fuqishëm.

U ngul qysqija e parë. Një copë shkëmbi ra përdhe. U ngul kazma e parë, u hoq lopata e parë e dheut... kështu nisi puna. Një punë e shqetësuar, plot ankthe dhe emocione të thella. Krahët e tyre do të thanin një gjol. A do ta bënin dot këtë?

Hapën një gropë dy metra të thellë. Tashti nga fundi i gropës do të niste vrima drejt zemrës së shkëmbit: Një vrimë ku mund të punonte vetëm një njeri duke ecur këmba doras. Zbriti në gropë Kamberi. Punoi një gjysmë ore dhe doli që andej i verdhë dyllë.

— Ç'ke? — e pyetën shokët të shqetësuar.

— Nuk e di, po m'u muar fryma dhe më vjen për të vjellë.

Ai u çapit çalë-çalë gjer tek një gur dhe u shtri në kurriz.

Gjashtë të tjerët rrinin të shtangur para tij me fytyra të menduara.

— S'do të kem gjë — tha ai — tashti ndjehem më mirë.

U ngrit, po mentë i merreshin dhe në ballë i bulonin djersë.

Atëhere në gropë zbriti tjetri dhe u fut në vrimën që hapi Kamberi. Ky ishte Qemali. Por, si kaluan nja njëzet minuta duke gërrmuar gju-njazi, doli dhe ai nga gropa me fytyrë të zverdhur e me ballë të mbytur nga djersët.

— Po ti Qemal? — e pyetën.

— S'e di ç'djall është kjo punë. Dhe mua mu zu fryma.

Shkoi dhe ai e u mbështet mbas një guri duke u munduar të marrë frymë me gjithë mushkëritë.

Atëhere ranë gjatë në mendime të gjithë. Ata nuk e dinin atë ditë se kjo asfiksi u vinte nga gazi karbonik. Në vendin që punonin ata, nën nivelin e gjolit të Turbullit, kishte shumë gaz karbonik. Po si rrinin një orë e ca në ajër të pastër prapë e mirrinin vehten.

Si t'ia bënin? A ta linin këtë punë me që u doli një e pa-pritur kaq e madhe? Mbrëmë në mbledhje të rinisë kishin dhënë fjalën, kishin dalë mbi paragjykimet e mosbesimin e disave dhe tashti s'duhej të tërhiqeshin. Ndryshe do të thoni se Shkëmbi i Turbullit vërtet është i paprekshëm.

U fut në gropë Petriti i vetëdijsëm se dhe atij do t'i zihej fryma. Punoj atje brenda një gjysëm ore e doli i zverdhur e marramenthi. Shkoi në majën e një guri dhe shokët s'e pyetën më. Tashti e dinin se ç'ndodhte atje në fund të tokës. Hyri tjetri, tjetri ...gjersa i erdhi prapë radha Kamberit. Pastaj prapë u fut Qemali, prapë u fut Petriti... Vrima nëntokësore e gjërë sa të futej njeriu këmbadoras, avancoi dy metra. Tani duhej futur në të tubi i betonit, nëntë kuintal i rëndë. Kjo punë do të bëhej kur të sillnin aty tubot e betonit.

3.

Ishte e pesta ditë që punonin dhe vrima kish shkuar gjashtë metra. Ajo tani kish dalë në një të plasaritur shkëmbi dhe përmes kësaj plasaritje dukej një rryp i hollë qielli. Po këtu puna ishte me mjaft rrezik. Nga lart shkëmbi mund të shëmbej e nëpër të plasariturën rrezikonte atë që punonte atje thellë. Atëhere ata e hapën nga lart të plasariturën për të futur atje tubin e betonit. Ky tub do të vlente vetëm sa për të mbrojtur nga gurët atë që punonte poshtë. E lëshuan pastaj me dërrasa tubin gjer poshtë në vrimë. Dhe një koincidence e çuditëshme. Sa ra tubi në fund e po bëhej gati

njëri të futej për të punuar, një masë e madhe shkëmbi u shëmb dhe e ndau tubin më dysh.

Po ata i qëruan gurët, nxorën copat e tubit dhe futën një tjetër. Pastaj Mehdiu u fut e nisi të gryej shkëmbin. S'kish gjë më të lodhëshme se sa të punoje i krrusur. Nxjerr gurë nga përpara, në ballin e tunelit të ngushtë dhe i hedh prapa. Vrima prapa teje sa vjen e mbyllet fare nga materiali i gërrmuar. Ai që e tërheq këtë material të gërrmuar dhe e nxjerr në dalje s'arrin dot ta pas-trojë shpejt. Dhe mbi të gjitha ajo asfiksi e tmerr-shme. Puno një gjysëm ore dhe rri shtrirë një orë e ca për të marrë vehten.

4.

U bë një muaj që ata punonin në Shkëmbin e Turbullit. Vinin këtu në mëngjez herët dhe iknin vonë, kur pothuaj errej fare. Dhjetori me shira dhe erëra kaloi e tashti kish ardhur janari me cikma e thëllime që të prisnin si brisk. Të shtatë, si shtatë diva përrallash, hynin e dilnin në atë vrimë të gushtë nëntokësore. Hynin atje thellë gjirit të shkëmbit e dilnin me fytyra të zverdhura si nga ethet, të mardhur nga të ftohtit e me këmbë të mpira duke qëndruar gjunjazi. Ç'gjë madhështore që është kjo! Ç'vullnet, ç'heroizëm e ç'shpirit i pamposhtur që është ky! Vetëm idealet e partisë mund të brumosin njerëz të tillë!

Tuneli nëntokësor tashti kish hyrë njëqind e ca metra thellë. Që të vije gjer në ballin e punës të duhej një kohë e gjatë. Të nxirrje materialin e gërrmuar që andej ishte diçka tepër e vështirë.

Të rinjtë për këtë punë përdornin një karrocë dorë. E çonin këtë karrocë gjer në krye duke ecur gjunjazi në pjesën më të madhe të tunelit dhe e nxirrnin këtë karrocë po gjunjazi, duke e shtyrë të shumtën e herës me gjoks. Dhe atje thellë ishte errët, një errësirë e thellë e padepërtueshme. Dhe që të punonin në këtë errësirë ata merrnin me vete një fener. Një fener tek ai që gërmonte në ballë të tunelit dhe një fener tek ai që shtynte karrocën. Një fener qëndronte atje thellë shkëmbit, poshtë në themelin e tij e një fener që shkonte e vinte, si një xixëllonjë e gëzuar, e gjallë që lëviz, që shtyhet hap pas hapi me gjoks.

Dhe ja se ç'ndodhi një ditë. Shkëmbi u shëmb. Diku në thellësitë e tija ranë masa gurësh dhe mbyllën vrimën e tunelit. Brënda mbeti Kamberi dhe Ramazani. Prisinin shokët që të dilte karroca, po më kot. Kaluan disa minuta. Ç'i ka ndodhur Ramazanit që s'po del? Në ç'vënd ka mbetur karroca e tij që s'po i dëgjohet gërvëlima? Pritën dhe pak e zemra ua ndjeu se diç do të kish ngjarë. Rrëmbyen veglat e rendën njëri pas tjetrit, rendën si ushtarë në një llogore të gjatë nëntokësore. Fener nuk kishin dhe sakaq i mblodhi errësira e thellë. Befas u penguan diku. Shkëmbi ish rrëzuar. Nisën të gërmojnë. Gërmonin si ndër ethe, fryma u mbahej, djersët u rridhnin çurkë, diçka e tmerrshme i rëndonte në gjoks. Po ata gërmonin. Hapën një vrimë dhe errësirën e çpuan dy fenerë të venitur. Kamberi e Ramazani në gjunjë pranë e pranë, kishin hapur një pjesë të tunelit të mbyllur dhe kishin humbur ndjenjat të mbështetur në supet e shoku-shokut. I muarën dhe u zvarrisën me ta drejt dritës, drejt ajrit. Kaluan dy orë, e ca, u ho-

dhën ujë në fytyrë, i tundën e i shkundën gjersa Kamberi dhe Ramazani erdhën në vehte. A ta linin me kaq këtë punë? Tuneli s'kish mbaruar dhe ata kurrsesi s'do të tërhiqeshin.

5.

Po, tuneli ende s'kish mbaruar. Kjo shëmbje i gjeti ata më të fortë, më të paepur se sa mund të kujtonin. Ata u bënë mburrja e gjithë fshatit. Pleq-të përplasnin buzët dhe tundnin kokën të habitur. Të rinj të tjerë ia filluan punës për të hapur kanalin që do të binte ujin nga gjoli tek gryka e tunelit.

Ndodhi dhe një shëmbje tjetër, prapë mbetën dy vetë brënda dhe prapë shokët i shpëtuan.

Po dilte janari. Tuneli tashti ish futur gati 200 metra thellë. Ku do të dilte ai? Të rinjtë çanin përpara. Ana tjetër e malit ishte akoma larg. Dhe ja, u rrëzua një gur nga balli i tunelit e përpara atij që punonte u hap një humnerë nëntokësore. Nga kjo humnerë vinte një rrymë e akullt ajri e diku thellë errësirës së panjohur dëgjoheshin gumëzhitje ujrash. Nga gumëzhinin këto ujra? Nga vinte gjithë ajo rrymë e ftohtë ajri?

U spraps i riu që punonte, doli në krye e tregoi për këtë. Erdhën pastaj rresht të gjithë dhe u munduan me fener të shohin caqet e kësaj humnere. Asgjë nuk dukej veç errësirës dhe ajo gumëzhitje nëntokësore ujrash.

— Mbaroi! — tha dikush, — ujrat e gjolit do të derdhen në këtë humnerë.

Dhe dolën prapë.

... Kanali që ndërtuan të rinjtë, dy metër të

thellë, i qe afruar grykës së tunelit. Ujrat e gjolit u avitën, pastaj hapën pjesën e fundit dhe këto ujra që flinin ndër shekuj në mezin e asaj kurore kodrash, vërshuan në vrimën nëntokësore. Iknin ujrat, iknin, iknin. Në shesh dilte toka e shëndoshë e gjolit të Turbullit. Këtë tokë 250 dynmëshe vitin që shkoj e mbollën me misër dhe morën rendimente të larta.

* * *

Kështu doli në dritë toka e gjolit të Turbullit. Kjo ngjarje tregon për shpirtin heroik, për sakrificën e tyre të pashëmbull. Do të kalojnë vite e vite dhe vepra e tyre nuk do të harrohet kurrë. Dhe ai Shkëmbi i Turbullit s'do të jetë më vënd legjendash e gëniesh misterioze, vënd kobesh e tregimesh të frikëshme, që rëndonin në ndërgjegjen e fshatarëve, por vëndi, ku shtatë të rinjtë kryen një heroizëm të madh. Nën këmbët e tij tashti shtrihet një fushë e bukur pjellore.

**«EDHE SHOK I MIRË E I SHKOLLUAR, EDHE
BUJK I MIRË KRYETARI YNË»**

«Të gjykosh nga pamja e jashtëme për njerëzit është njëlloj si të marrësh me mend thellësinë e detit». Më kujtohen këto radhë kur eci përmes ugareve me këtë njeri që fshatarët e kanë quajtur «njeriu i arave». Fryn erë. Dy brigjet e lumit duken të shkreta. Uji rrjedh i turbullt, kurse toka është mbuluar me të gjitha ngjyrat e pranverës. Grunjrat blerojnë, ugaret kanë ngjyrën kafe të errët, pemët po çelin lulet e para. Gjithëçka e mbarë.

— Toka është bujare, — thotë shoqëruesi im.
— Sa t'i japësh, të jep!

E shikoj këtë njeri që i do kaq shumë tokën dhe bimën. Ecën herë para meje herë pas. Ulet diku dhe vëren me kujdes bimën e grurit. Përsëri tregon një cilësi të saj, që ka të bëjë me rendimentin e ardhshëm.

— Nitrifikimi duhet bërë në kohë, — thotë pastaj, — ndryshe ...

Në udhët e ngushta të arave gjurmët e thella të qerreve kanë lënë vragën e tyre të gjatë. Gjurmë buajsh. Edhe gjurmët tona mbetën për pak

kohë mbi baltovinë. Një traktor që vjen pas nesh, i mbulon me putrën e tij gjigande metalike.

— Kështu, pra... Punën tuaj s'e njohin të gjithë, — i them.

Ai qesh:

— Timen?

— Jo, në përgjithësi, të arave.

— Arat janë të gjëra, të pasura, kurse njerëzit e tyre të shumtë... Edhe lodhen shumë.

Ai ka vetëm pak muaj që drejton kooperativën bujqësore «Stalin» të Poshnjës, në rrethin e Beratit. Më parë ka qenë në Teman,

— Si ndryshoka njeriu! — thotë ai. — Kur isha i vogël më pëlqenin hekurat... Shikoja detin e gjërë në këmbët e fshatit, vaporët që lundronin tutje në thellësi dhe mendoja: «Në det duhet të jetë mirë». Kurse tani... e pé ç'kishte në dhomën time? Kampionë toke, lloje bimësh, në zhvillim e sipër, kallinj të llojeve dhe dimensioneve të ndryshme, fotografi të njerëzve të arave dhe prodhime të ndryshme.

E quajnë Polo. Njeri i zakonshëm. I thjeshtë, e dashuron zanatin e tij. Ishte kryeagronom në komitetin ekzekutiv të këshillit popullor të rrethit. Jo se zyra e mërziti, por Temani kishte nevojë. Kooperativë e re...

... Ishte dimër atëhere. Pemëve u kishin rënë gjethet. Përroi i fshatit kish dalë nga shtrati. Rrugëve të Temanit rrëshqisnin këmbët nga balta. Copat e vogla të tokës dukeshin si të përhime. Dikush i qau hallin: «I shkreti Polo!». Në shtëpi e shoqja i tha:

— Dëgjova se do nisesh.

— Po. Ju përgjigja thirrjes.

— Për sa kohë?

— Ndoshta për tërë jetën. Do të nisem.

— Sot?

— Deri në një farë vendi do të udhëtoj me maqinë, pastaj në këmbë.

— Ma thanë edhe këtë. — tha ajo dhe dolli nga guzhina.

— Vishu mirë. Atje duhet të jetë ftohtë. Janë rroba të leshta. Pastaj je larg. Dëborë. Për vajzën mos ki merak, as për nënën. Na lajmëro kur mund të vijmë...

Ky qe diallogu i atij mëngjezi në shtëpinë e tij.

Arriti në këtë fshat malor kur po perëndonte dielli. Njohu njerëz që flisnin një dialekt tjetër. Vocërakë që e thërrisnin «xhaxhi». Lodhja e rrugës më shumë iu çfaq kur u shtri në shtratin e drunj-të. Në mesnatë i dhimbnin gjunjët.

— Mos më pyet përse, por vetja në mëngjezin e parë në Teman m'u duk e çuditëshme. Male për rreth dhe punë. Kooperativistët më zgjodhën kryetar. E kupton vetë, pra, ç'përgjegjësi ra mbi mua nga ky besim i tyre.

U hapën brënda vitit 30 ha. tokë e re. U bë qilizmë. Nën shëmbullin e kryetarit të ri, kooperativistët u hodhën pa rezerva në frontin e punës.

«— Ai njeri është i çuditshëm. — m'u kujtu-an fjalët që më kish thënë një ditë një kooperativist nga Temani. — Në fillim menduam: E ç'do të bëjë ai? Është agronom i lartë! Po qoftë me shëndet! Pastaj kur e njohëm në punë, ndryshuam mendim. Fliste për njerëzit, mendonte për tokën. Ishte java e parë. Në katojtë tani kishte shumë pleh.

— Do të kthehi në zyrë?

— Kishe ndonjë punë? Na fal dy minuta.

Të dy hiqen në anë të rrugës.

«Ka respekt të madh për njerëzit, — m'u zgjuan përsëri në kujtesë fjalët e kooperativistit nga Temani. — Do t'ju tregoj për ditën që u nda nga ne. Ishte mesditë. Ne temanakët ishim mbledhur para kryesisë. Kishin dalë burra e gra. Fëmijët e donin akoma më shumë Polon. Deshi të ndahej aty me ne. Na uroi shëndet dhe punë të mbarë. Ne e përcuallëm të gjithë deri në krye të fshatit. Ai është njeri i dashur, gojëmjaltë. E do punën dhe me punën e tij të bën për vete. I thamë:

— Mos na harro.

Dhe ai s'na ka harruar. Vjen nganjëherë tek ne».

— Tungjatjeta! — përhëndeti kooperativisti që e kish ndalur në rrugë dhe iku i çiltër.

— Ç't'i bësh, kanë nevoja njerëzit. Vinë në zyrë, shpesh të takojnë në mes të arës...

Ai vazhdon të flasë për njerëzit, shokët e tij të arave, për diellin që djeg, për token që duket se ka rritur frymëmarrjen.

— Vërë veshin në tokë — a s'dëgjon një farë zëri si frymëmarrje? Tani në pranverë toka zgjohet nga gjumi. Është e ngrohtë si bukvalë. — Dhe ulet ngadalë e mbush grushtin me dhe nga arat e pluguara.

«Kanë të drejtë që e quajnë «njeri të arave» Polon, — thashë me vete. — Nga mëngjezi në mesnatë u bie atyre kryq e tërthor. Gjithënjë midis njerëzve. Çdo ditë bashkë me njerëzit. Ç'më thosh tjetër ai kooperativisti nga Temani për të?

«Ishte kohë fushate dhe ishin lodhur tërë ditën nga puna. Kishim dalë nga parcelat dhe ishim futur në rrugët e fshatit. E ftuam të vinte edhe kryetari me ne. «Jo, — tha, — kam punë». Ne menduam se mos shkonte atë natë në familje dhe s'e zgjatëm... Kish marrë një grup të rinjsh dhe tërë natën kish ngarkuar maqinat me grurë. Të nesërmen i thamë:

— Pse kështu, shoku kryetar?!

— Ju ishit lodhur, — tha ai. — Me ne të rinjtë është më ndryshe.

Ta ha zemrën me punë, është njeri i çuditshëm».

— Janë njerëz të mrekullueshëm, — thotë njeriu i arave. — Bile mund t'i quaj heronj të fushës. Ata mund të bëjnë çudira po t'i drejtosh mirë.

E kuptoj. Për vete s'më tha asnjë fjalë. Kup-toj se është me shpirt të gjërë si arat, bujar si arat. Po për të flasin kooperativistët. Ai fshatari plak më thosh:

«Netë të tjera. Pellgjet dhe arat krridhen në qetësi. Ndihen vetëm hapat e rojes së kooperativës dhe kënga e bujkthit. Në dhomë faqe libri që çfletosen. Trokas në dritare dhe i them:

— Fli, bir.

Ai më fton për kafe. Ka shumë libra, megjithëse shkollën e lartë e ka mbaruar. Jep ca provime të tjera, s'di se përse... Pasi pimë kafe në mesnatë, i them përsëri:

— Fli. Dhe i shuaj dritën».

«Edhe shok i mirë e i shkolluar, edhe bujk i mirë kryetari ynë, — thonë në Poshnjë.

BRIGADA «SHKURTE PAL VATA» E TË REJAVE RROBAQEPËSE TË NISHRG-2 TË TIRANËS VENDOSI TË SHKOJË 1 VIT NË FSHAT

Ne jemi dhjetë të reja, punëtore në ndërmarrjen e rrobave të gatëshme Nr. 2 në Tiranë. Stazhinë në punë lëviz nga dy muaj në dy vjet, kurse mosha nga 15 vjet, deri në 20 vjet. Jemi të reja në moshë dhe në profesion, por kjo nuk na ka penguar të marrim një vendim të guximshëm; të dalim vullnetare për në fshat, ku, për një vit, të derdhim djersën së bashku me mijëra punëtorë, për të shpënë në çdo skaj dritën elektrike, për të dhënë kontributin tonë të vogël në realizimin e këtij programi madhështor e historik të Partisë.

Çfarë na shtyu ne të marrim një vendim të tillë, të lemë familjet tona dhe të shkojmë në fshat? Kjo është e lidhur ngushtë me frymën revolucionare që sundon në klasën punëtore, patriotizmin e lartë dhe solidaritetin e madh që manifestohet kudo në vendin tonë. Ne jemi rrobaqepëse. Në organizatën tonë profesionale u punua vendimi i plenumit të K.Q. të Partisë për elektrifikimin e krejt fshatrave të vendit, deri më 8 nëntor të vitit 1971,

në ditën e 30 vjetorit të themelimit të Partisë. Ky është një hap gjigand që bën vendi ynë, nën udhëheqjen e Partisë. Pasi u punua vendimi, ne nisëm punën sejcila pranë maqinës së vet; punonim dhe mëndjen e kishim te vendimi për elektrifikimin e krejt fshatrave, 14 vjet përpara afatit. Një ritëm i pa parë! Dhe sejcila i bëri pyetjen vehtes: Po unë çfarë duhet të bëj për të vënë në jetë këtë program? A jam unë në frontin e punës më të vështirë, atje ku na thërret Partia?

Ne jemi të reja. Lirinë dhe jetën e gëzueshme na e solli Partia, baballarët tanë, vëllezërit dhe motrat tona më të rritura, që luftuan me armë në dorë. Ata patën për strehë bjeshkët e vendit tonë, fshatrat që shtrihen rrëzë këtyre maleve. Partia vendosi në këto anë të shpjeri më shpejt dritën elektrike, kulturën; këtu do të krijohet ashtu si dje një front tjetër lufte. A nuk na takon ne vajzave të reja të shkojmë në këtë front pune e përpjekjesh dhe të punojmë për të shpurë atje dritën elektrike? Në fillim Tefta, pastaj Vjollca, Shpresa morën vendimin të shkojnë e të punojnë një vit në fshat. Këtë e përkrahën të gjithë. Diçka e çuditëshme! Ne jemi rrobaqepëse dhe shkojmë vullnetare për të punuar për elektrifikimin. Dikush nuk do të na kuptojë. Por ne jemi të reja, sejcila nga ne ka kulturën e përgjithshme, vullnetin e dëshirën për të zotëruar në një kohë sa më të shkurtër profesionin e ri të elektrikistit. Që tani ne kemi filluar të dashurohemi me këtë profesion, të mendojmë për të.

Prindërit tanë, në pjesën më të madhe kanë ardhur nga fshati. Ne jemi lindur e rritur këtu në qytet. Nuk e kemi parë asnjëherë llampën me vajguri. Por atje në fshat, ku janë lindur, rritur e ka-

në luftuar baballarët e nënat tona, përdoret llampa me vajguri. A nuk na takon ne të punojmë për të shpënë në këto fshatra llampën elektrike?

Brigada jonë mban emërin e komunistes 15-vjeçare «Shkurte Pal Vata». Shkurta zbriti nga bjeshkët në fushë dhe dha jetën në trasenë e hekurudhës. Shëmbulli i saj na udhëheq, na frymëzon në punën tonë të përditëshme.

Inisiativën tonë ne e muarëm në qendrën e punës dhe kur e biseduam me prindërit, ata na për-krahën, por midis tyre pati ndonjë që na vuri përballë vështirësitë e shumta të fshatit, ndonjë shoqe na kujtoi bulevardin, por ne nuk u tërhoqëm, luftuam kundër këtyre koncepteve dhe kuptimit të ngushtë të jetës dhe fituam ne. Ne jemi të vendosura të shpiem deri në fund fjalën e dhënë, të ecim me guxim e kurajo në këtë rrugë.

Pranë fletë-rrufesë sonë, u radhitën shumë shpejt dy fletë-rrufe të tjera. Përmbajtja e tyre është revolucionare. Anëtarët e dy brigadave marrin përsipër, që gjatë mungesës tonë, të realizojnë planin edhe të brigadës sonë, të rritin rendimentin, të thyejnë normat ekzistuese, të punojnë më shpejt, dhe më mirë. Inisiativa e këtyre brigadave na gëzon, na jep forca dhe krahë të punojmë më shumë dhe më me këmbëngulje në frontin e ri të dritës.

*Anëtarët e brigadës «Shkurte Pal Vata»
të NISHRG Nr. 2 Tiranë*

BARDHA

Dita po thyhej dhe qielli i ngjante një pëlhere në ngjyrë të hirit që vënde vënde i ka dalë boja. Ca re të murme ndiqnin shoqja shoqen dhe nga an' e perëndimit po ngjyeshin me të kuq.

Një vajzë e re, e panjohur atyre anëve, po hynte në fshat. Mbante në dorë një valixhe dërrase që dëndur e më dëndur e kalonte nga njëra dorë në tjetrën dhe vështrimi i saj po përpinte me kureshtje gjithçka që shihte për rreth. I bënin përshtypje shtëpitë prej guri ngjeshur njëra pas tjetrës, muret ku ishin varur vargje duhan e pipere të kuqe, rrugët e ngushta me bar për anash dhe kumbullat e egra që, të ngarkuara rëndë, vareshin gjer përmbi rrugë. Gurët e udhëve ishin kruar e lëmuar nga zinxhirat e traktorëve, aty këtu ndihejshin zhurmat e xhullirave që rrihnin bulmetin dhe, për çudi, nëpër fshat, kish fare pak njerëz. Por Bardha e mori me mend se ishte kohë pune dhe, medoemos, njerëzia ishin derdhur arave dhe fushave. Vajza akoma po nanuriste ëndërrat e veta dhe përfytyronte se në këtë apo në atë shtëpi do priste fëmijën e parë, në atë më tutje do ta thërrisnin mu në mes të natës: «Mami, o shoqja mami, shpejt

se nusen e Likos e kapën të prerat!». Në atë shtëpinë përfundi rrugës, do ta zgjidhnin edhe për nusen dhe Bardha do ti vinte emrin e parë: «Gëzime! Të rrojë sa malet!».

Vajza qëndroi diku në mes të fshatit, afër një pusi. Mbi plloçat afër tij po trokiste këmbët një kalë dori që pinte ujë në postaf duke u gëlltitur me gllënka të mëdha. Mbi pus ishte një arrë e madhe me hije të rëndë dhe nën hijen e saja rrinin tri plaka. Ato çukitën kokat me njëra tjetrën kur panë vajzën e re dhe të panjohur dhe diçka mërmëritën midis tyre.

Bardha u foli dhe u dha dorën të trijave, por ato s'dëshën ta lënë të ikë pa marrë vesh më parë cila ishte, për ku ishte nisur, prej nga vinte dhe përse vinte. Vajza e re u tregoi dhe ato ja ngulën vështrimin në sytë e saj ngjyrë lajthije dhe në fytyrën e freskët që sapo ishte përcëlluar nga dielli.

— Po ti çupërlinë do të ndihmosh nuset tona?

Bardhës iu duk sikur i hodhën në gushë një kovë me ujë nga të pusit aty pranë.

— Ç'ka për tu çuditur këtu moj gjysheni... unë jam mami, kam mësuar kaq vjetë në shkollë, më kanë dërguar tek juve.

— Po ti moj bijë ke lindur vetë ndonjë herë?

— Unë?

Asaj i mori zjarr fytyra dhe i pëcërroi sytë:

— ...po unë jam vajzë...

— E ...po kur je vajzë, ç'do atëhere? S'e di ti se ajo që s'ka gatuar kulaç ndonjë herë...

Vajza nuk dinte se çfarë t'u përgjigjej dhe ngriti supet.

Në shtëpinë e Ganiut e pritën mirë. Në oborr dolën dy nuse me fëmijët e vegjël në krahë, bile njëra që i jepte gji foshnjës me njëren dorë shtrëngo-
goi vajzën, kurse krahun tjetër e hodhi mbi qafë të Bardhës:

— Mirësenaerdhe dhe me këmbë të mbarë!

U ngjitën lart në odën e zjarrit. Nëpër qoshet e tavanit kishin varur kokra mollësh kurse mbi buhare kishin vendosur tre katër forma të bukura të gërshetuara me kallinj gruri. Bardha e dëgjoji të zihej në gojë emri «Tixhe», kuptoi se ajo ishte vajzë e shtëpisë, mori me mend që emëri i Tixhes zihej në gojë duke parashikuar se Tixheja do të ishte shoqe, shoqëronjëse apo moshatare me Bardhën. Por si dukej Tixheja ishte larg.

— Po cila është kjo Tixhe, guxoi dhe pyeti Bardha.

— Kunata e jonë, është goxha çupë, do ta kesh krah, sot shkuan larg me brigadën e tretë, në arat e malit.

Me ardhjen e natës u bë më fresk, pastaj ajri u ftoh dhe padashur Bardha fërgëllioi dhe i shkuan të ngjethura.

Malësi këtu, — foli njëra nga nuset, — gusht e gunë ...

Dhe qeshi sa ju bënë dy gropëza ndër faqet. Por nusja tjetër, ajo m'e holla dhe që mbante një çember të kuq në kokë, i lëshoi kunatës edhe fëmijën e saj dhe rendi tatëpjetë shkallëve. E ulur mbi një minder leshi me një jastëk të gjatë e të trashë në shpinë, Bardha mori fëmijën e dytë dhe e mbajti në prehër. Ishte një djalë shtatë a tetë muajsh, me flokë gështenjë të çelur, me një fyty-

rë të trëndafiltë e të ndriçme dhe me një palë sy aqë të bukur sa nusja u shqetësua:

— ... i ka të bukur shumë, mos ma merr për keq por ... thuaj mashalla ... Ngjet nga fisi i si-me kunate. Ata i kanë sytë mavi, por ky i ka më shumë se andej...

— Është njomzak, është akoma në sisë, kur të rritet nuk do t'i ketë kaqë mavi, po i ka shumë të bukur, shumë.

Bardha ndehu përpara djalin e vogël dhe ja vështroi sytë nga një largësi e madhe. Por befasi diçka u kujtua:

— Edhe juve e paskeni vajzën si tufë lule ...

Bardha do fliste akoma kur u dha në derë e kunata me teneqenë e madhe të furrës ndër duar. E kishte të mbushur plot me prush. U ul më gjunjë te vatra, derdhi në kllanik thëngjijtë e kuq dhe trazoi urët me mashë.

Poshtë ndiheshin çape burrash dhe copëza bisede:

— Nga ishe ti sot?

— Vadita patatet te Përroi i madh.

— Vaitin e kafshoi një grerë.

— Fërkojani vendin me uthull.

— Tixhja do vonohet, shkuan për mbledhje në sektorin e Dëllinjës.

Dhe pasi hëngri darkë me nuset e shtëpisë dhe pasi priti më kot të dukej në odë ndonjëri nga burrat e shtëpisë, dhe pasi kot e më kot priti Tixhen e panjohur, Bardhës iu afrua gjumi. Zu kotej dëndur, kaqë herë fërkojti tëmthat dhe faqet me duar, kaqë herë u mundua të mundë gjumin, por s'ja arriti dot. Nuset e reja sollën aty një jatak, shtruan çerga, një jorgan që dukej fare i ri, i uruan natën e mirë dhe shkuan.

Por vajzës tashti iu duk sikur gjumi iu largua dhe përsëri filloi të ëndërrojë: I dukej sikur rreth vhetes saja silleshin nuse të reja që i kërkonin këshilla, ndonjëra s'ishte e sigurtë dhe me gishtat e duarve nëmëronte ditë e javë ... Ëndërronte vheten e saj të gëzuar kur jepte sihariqin: «Çupë e bukur, si lum ju, të na rrojë! Djalë! Djalë! Do të bëhet trim dhe i fortë!».

Dhe ëndërimi i saj vazhdoi akoma dhe ajo nuk e kuptoi dot kur mbaroi ëndërimi me sy të zgjuar dhe kur filloi ëndërimi me sy të mbyllur dhe e thelluar në gjumë.

Kur u zgjua, dita ishte hapur fare. Nuk e kuptoi nëse u zgjua vetiu, apo ishin disa çape të drojtur që silleshin në tremën e madhe të shtëpisë. Pastaj mendshet e derës kërkëlitën lehtë dhe karnata u hap fare pak. Nëpër atë, si shirit të gjatë e të ngushtë Bardha dalloj një palë sy të butë e të zes, pastaj një gërshet të trashë varur përpara, u çelën një palë buzë në një fytyrë zeshkane dhe një zë i panjohur:

Mirëmëngjez shoqe!

Bardha këceu nga rrobat dhe prej vetiu rrëmbeu fustanin e vet në fron afër dhe e vuri parzëmë si për tu mbuluar po nuk pa njeri tjetër mbas vajzës, lëshoi fustanin për tokë dhe ndehu para duart ashtu si po bënte Tixhja.

Mirëmëngjez Tixhe, ti duhet të jesh më folën shumë për ty.

* * *

Ndryshe e pat menduar Bardha punën e saj, krejt ndryshe pat ëndërruar fillimin dhe tashti po

i delte përpara një çështje e papritur. Ajo s'i mbushi dot dy ditë në shtëpinë e Tixhes dhe me gjithëse njerëzit e atyshëm mundoheshin të fshiheshin prej saj, Bardha e kuptoi se përbrënda asaj familjeje po zjente dhe shtjellohej një sherr i vërtetë. Brënda dy ditëve Bardha mësoi çka ndodhte dhe tashti i dukej sikur ishte njohur me Tixhen që prej më shumë se një viti. Vajza e re i tregoi se deshnin ta celebronjë martesën e saj me një njeri që ajo vërtet e kishte parë dy tri herë, por që e kishte fejuar që të vogël. Ai nuk ishte një njeri, i keq, bile ishte shumë i mirë, po ja që Tixhes nuk i pëlqente dhe ky mospëlqim ndofta e kishte rrënjën te fakti se Tixhes i pat hyrë në zemër një djalë i ri aty në fshatin e saj, i pat hyrë në zemër Qemali i lagjes m'at'anë, ai Qemali korozi e mustage-spice që kur e lëshonte zërin për këngë nëpër ara e nëpër pllaja, dëgjohej gjer brënda në fshat e bile gjer në kthinën e Tixhes vetë.

Dhe ndodhi me Tixhen ajo që tashti nëpër malësitë tona ka marrë sërë e radhë. Tixhja, pasi u mundua më kot, t'u kundërshtojë burrave, gjyshit dhe babajt, pasi u mundua më kot të ketë krahun e nuseve, çuquriti vesh më vesh netë të tëra me Bardhën dhe ja, një mbrëmje kur të gjithë ktheheshin nga puna, Tixheja me shatë në krahë nuk u kthye më në shtëpinë e saj, por shkoi bashkë me Qemalin....

Kjo ngjarje i tronditi fort të mykurit e fshatit. Hatixheja kishte thyer edhe ajo disa zakone të vjetra e të mbetura si vargonj mbi kokat e vajzave. Dhe bashkë; me mallkimet e pleqve e të plakave për Tixhen, të tjera mallkime dhe sharje dësheshin edhe kundër Bardhës.

Bardha u detyrua të ikë nga shtëpija ku bujti që natën e parë dhe shkoi në shtëpinë e re të Tixhes. Por fjalët e të mykurve e ndoqën pas:

— Iku nusja e mori pas edhe vleskën e re!

— Mos e nxitëte ajo e qytetit, Tixheja as bën-te çap prej shtëpije!

— Ajo kuçkë do na prishë terezinë e fshatit!

— Sakën se e thërrisni në lindje e në më the të thashë.

— Mos i lëmë nuset në dorë të saj se ajo s'ka haber!

— Në vënd të kërthizës, fëmijëve do tu çajë barkun ose do tu presë kokën!

— Do t'i yshtë vajzat që mos u lajnë këmbët burrave.

Kishte burra dhe djem në fshat që e afronin në bisedë, që flisnin pa të keq me të, kurse Qemali vetë fliste më i shkujdesur:

— Kështu është fillimi shoqe, mos u tremb ti, ka rrjedhur ujë, kanë ndodhur ndryshime të mëdha këtej, të ishte një kohë tjetër, në fshat do kishte krisur pushka, po mos u mërzit, edhe zogu s'e ka të lehtë të ngrejë folenë e vet...

— Po mirë o shoku Qemal, e kuptoj, e di, ke të drejtë, po si t'ja bëj unë? Që kurse erdha kanë ndodhur tri lindje në fshat e në asnjërën nuk më kanë thërritur...

— E di, e di fare mirë, ne e kemi bërë çështje në organizatë, shokët kanë marrë përsipër dhe në fund të fundit ta thotë Qemali ty, eee më fal shoqja Bardhë, unë do të të thërres ty, do të thërres pa tjetër...

Bardha uli sytë dhe mërmëroi:

— Ju talleni, shoku Qemal!

— Jo, jo, nuk tallet Qemali, unë flas hapur dhe troç! Dhe një gjë ta dish ti. Njerëzit ta kanë nevojën ty, mos u nxito: kur i zë e lindura gratë, vjerrat dhe kunatat s'dinë nga t'ja mbajnë.

* * *

Por edhe katër lindje të tjera në fshat dhe Bardhën nuk e ftoi njeri.

Tri lindje ajo s'i mësoi dot fare, por të katërtën e mësoi dhe desh të hyjë vetë. Desh por e gjet portën mbyllur, portën mbyllur dhe që prapa portës disa vërshëllima e kanosje prej një zë plake... Bardhës i shkuan lotët për faqe dhe iku tatëpjetë e turpëruar. Sharje të atilla s'kish dëgjuar kurrë në jetën e saj.

Dhe ja sapo mësoi për një lindje të re. Nuk e mësoi veç ajo, por gjithë fshati. Në qetësinë e një nate të zezë vjeshte, Bardhës i ardhi gjer në kthinën e saj klithma e një rënkimi të fortë. Dhe pikërisht duke dëgjuar përsëritjen e atij rënkimi iu duk sikur ai nuk ishte rënkim por një thirrje, një ftesë, një lutje, një britmë dhe kanosje. I dukej sikur Selimeja e varfër me buzët e kafshuara e të gjakosura e shante, e urrente, e quante të pazonjën që nuk dinte të çante terin e natës dhe të thyente llozin e rëndë që plaka i shkonte portës.

Ajo u vesh shpejt e shpejt, ndezi edhe një gazanik që kishte mbi buhare dhe shkoi te dera ku flinte shoqja e saj:

— Tixhe!

— Urdhëro!

— Vishu dhe eja me mua, Tixhe, të keqen...

Tjetra kuptoi që buzët e Bardhës dridheshin.

U vunë në rrugë, iknin tatëpjetë dhe mamija

e re shtërngonte mbi gjoks çantën me veglat e veta. Kishin vendosur të hyjnë pa tjetër gjer te gruaja që përpëlitej e s'lindëte dot. Por sa iu afruan shtëpisë vunë re se s'ishte e lehtë të hynin brenda. M'u përpara portës, ulur mbi sofatët e gurtë rrinin burrat e shtëpisë hund e buzë bashkë, nuk flisnin e as pipëtinin, por mbanin kryet ulur.

— Ti Bardhë mos dil, fshihu këtu pas gardhit!

— Jo, nuk fshihem, unë...

— Po ti dëgjomë mua, dale, ti qëndro këtu, dale ta marrim shtruar një herë.

Tixhja u dolli shesh burrave:

— U lutem shumë, në mos e ndihmoftë Bardha Selimenë, keq s'ka për ti bërë, le ta thërresim një herë, të marrim një mëndje, pushteti dhe partia që e kanë dërguar... ajo po pret ja, aty...

Por gjyshi i shtëpisë nuk e la të mbarojë:

— Unë s'të le ty të kallësh këmbë ndër ne e jo atë zuskë, hajde shporru mos të ti shoh sytë...

Tixhes i mori zjarr fytyra dhe ja ktheu plakut flakë më flakë. Ajo desh të hapë rrugë, ajo desh të pushojë klithmat e dhëmbjes së Selimesë, ajo desh të thyejë paragjykime dhe mendime të mykura, por plaku me llullën ndër dhëmbë as begeniste ta vështrojë në fytyrë. E përhumur para një porte që s'desh të hapej. Tixhja nuk vuri re se nën pezulet e gurta, andej nga e djathta, një nuse e shtëpisë u hodh e rëndi përpjetë. Nusja pat dëgjuar se Bardha priste atje afër dhe nuk vonoi ta gjejë.

Kur Bardha u dha në derën e lehonës, katër plaka, si katër poçe të zeza po vërtiteshin rreth Selimesë. Nga buzët i rridhte gjak dhe sytë i ishin zmadhuar. Mbi ballë i qenë shpërndarë flokët ngjyrë gështenjë dhe dukej sikur djersa që i derdhej

sumbulla sumbulla mbi fytyrën e zbehtë, i rridhte nga flokët. Mbi fronin afër, Bardha vuri re disa alipsane, një hajmali të madhe, bile edhe një ikonë kishe. Bardha iu vu punës dhe nuk vonoi dhe fëmija ra. Gratë klithën të tmerruara. E vjerra e Selimesë përpiqte duart mbi gjunjë. Fëmija ishte gjallë, por këtu s'ishte siguria. Edhe dy fëmijë të tjerë pat lindur kështu Selimeja dhe pas disa çastesh jetë, i kishin vdekur. Duhej vepruar shpejt, rrezik që fëmija të mbytej nga ujrati e tepërta. Ti-rolet nuk kishte por nxori një gazë dhe ja vuri fëmijës mbi buzë dhe me buzët e saja filloi të thithë ujin. Djersët e Bardhës binin mbi gjoksin e foshnjës, fytyra i kishte marrë zjarr dhe nga të thithurat, Bardhës iu ngritën dy damarë të trashë mbi gushë. Ajo thithte... thithte dhe nëna e mjerë e dërmuar nga lodhja e nga dhëmbjet belbëzoi ngadalë:

— Të keqen motër, shpëtoma...

— E ke vajzë, ua sa vajzë e bukur...

— Le të jetë çfarë të jetë, por shpëtoma...

Tashti Bardha thithte ujë nga foshnja dhe lëshonte mbi të lotë gëzimi. Trupi njomzak filloi të marrë ngjyrë rozë, në krye një farë grimacë dhe pastaj një piskamë e gjatë dhe e mprehtë!

Bardhës i shkuan të ngjethura nëpër trup, nëpër këmbë e gjer në thembrat e këmbëve. Ajo e ndjeu vehten të lumtur; më të lumtur se kurrë. Ajo piskamë e mprehtë dhe e fortë do të shëmbëte mendime të mykura, ajo piskamë e fortë do thyente lloza të vjetër portash! Ajo po fitonte. Zgjati dorën të dritarja për të marrë flakonin e vogël, por nga shpejtimi e kapi bashkë me perden. Dhe perdja ra poshtë. Jashtë po zbardhonte. Një rreze dritë po hynte nëpër xham duke lajmëruar ditën e re.

FITOJNË MBI FURTUNËN

1.

Tek pastronte automatikun, kufitar Skënderi, këndonte lehtas një këngë nga ato të barinjve. Këndonte dhe parafytyronte malësitë e Matit, bjeshkët, stanet, kullotat, kopetë. Gjithë atë ditë s'e kishte ndarë mendjen nga tufat e kooperativës, për të cilat shokët i shkruanin se janë të mbara e se ushqim për dimër u kanë siguruar.

— Qenke i gëzuar, sonte! — iu afrua oficer Nihati, komandanti i postës, duke i hedhur dorën në sup.

— I gëzuar jam, shoku komandant! — iu përgjegj Skënderi dhe i tregoi për letrën, që i kishin dërguar shokët nga fshati.

Oficer Nihati e dëgjoi me vëmëndje. E përgëzoi për dashurinë, që ndjente për fshatin, ku ishte rritur.

— Tani do të merrni shërbimin, — i ndërroi rrugë bisedës oficer Nihati, — si ndjehen shokët?

— Si sokola! — u përgjegj Skënderi dhe iu drejtua dy kufitarëve të njësitit: Spiro, Bilbil! A jeni gati për shërbim?...

— Gati! — u përgjegjën të dy thuajse njëzëri.

2.

Dëbora binte dendur. Era e furishme i përleshte flokët e saj, duke i shpërndarë anë e kënd. Dhe gjithë ai rrebesh i ftohtë përplasej në fytyrat e kufitarëve, që, me jaka të ngritura, me kokore të ngjeshura mirë, me automatikë në gadishmëri, ecnin njeri pas tjetrit. Përgjonin në çdo hap.

Ecnin dhe gjurmët e tyre sakaq mbuloheshin nga dëbora.

Skënderi, përgjegjësi i njësitit, printe, por herë pas here sillte kokën pas, u fliste shokëve, u jepte zemër.

Dhe kështu arritën në sektorin e caktuar. U mblodhën kokë më kokë. Përsëritën detyrën e secili zu vëndin e duhur.

Njësitit nuk u largua për asnjë çast nga sektori i shërbimit. Asnjëri s'hapi gojën të thotë:

— Ftohtë! Ngricë! Të ndrrojmë vend!

Jo! Përkundrazi, mblidhnin tërë energjitë, përqëndronin vëmëndjen në detyrën e shenjtë.

Pasi kryen detyrën, që të tre kufitarët morën rrugën e kthimit. Dëbora kishte çdukur çdo shenjë, s'dukej rrugë gjëkund. Tre kufitarët, pranë njeri tjetrit, ecnin me kujdes.

S'kishin bërë çerek ore udhë nga vend-shërbimi, kur një erë e furishme, ngarkuar me dëborë i shtyu pas disa metra.

— Cikloni! — murmuroi nëpër dhëmbë Skënderi, që ia njihte të keqen kësaj shtërngate dëbore. Por nuk u dha. I zuri krah më krah dy shokët dhe bëri më të djathtë.

Ecnin! Çizmet futeshin thellë në dëborë, sa me zi i nxirrnin andej. Sa vinte, vazhdimi i udhës bëhej më i vështirë, errësira, dëbora, që vazhdonte, dhe, së fundi cikloni, rrezikonin jetën e shokëve. të njësitit.

Këtë e ndjente çdonjeri nga ata, por s'e shprehte, përkundrazi përpiquej t'u jepte zemër shokëve.

N'atë ciklon, ku mjegulla s'të le të shohësh as shokun që ke pranë, kufitarët luftonin të gjenin patjetër rrugën e kthimit. Dësh ranë në një gropë. U zbrapsën. Morën në të djathtë dhe u përpoqën të çajnë përpara. Ja, dhe një e thelluar! Spirua u zhyt në dëborë. Shokët e ndihmuan. Nga forca e tërheqjes çizma ngeli në thellësitë e dëborës. Cikloni vazhdonte. E veshën me ç'kishin këmbën e Spiros, por ish e kotë. Ajo po enjtej. Dy shokët afruan supet. Spiro u mbështet mbi ta. Dhe të tre nisën përsëri të çajnë përpara. Por më kot. Furtuna u bë më e fortë, megjithatë kufitarët nuk u trembën. Njeriu është më i fortë nga natyra, e mund atë. Me këtë bindje vazhdonin të luftonin me tufanin.

Këmbë-këmbë arritën te një prozhëm. U lehtësua ca udha. Orientoheshin nga kaçubet, pastaj nga dushqet. Dalëngadalë po hynin në pyll. Tufani dhe lëmshet e ciklonit, aty vinin më dobët.

Shohin një mullar dushku. E arritën! U mbështetën pak. Sytë e kufitarëve dalluan një gropë pak më të mbrojtur nga rrebeshi.

— Ja, aty do të ngrejme kaliben sa të pushojë fortuna! — foli Skënderi.

— Tani jemi jashtë rrezikut të madh — tha Bilbili.

— Shokët do të na gjejnë! — foli Spirua.

Dhe aty nën atë mbrojtje prej dushku, në atë rrëzë mali, qëndronin tre djemtë e njësitit kufitar të Cahanajt. Ata i mbante të fortë, të papërkulur ideali i lartë për të cilin kishin vajtur në ato male, i frymëzonte dhe u jepte zemër fjala e partisë, me të cilën mëkohen çdo ditë, çdo orë.

Nën atë mburojë të ftohtë kufitarët sillnin në mendje mësimet e partisë, bisedonin për heroizmin masiv, që karakterizon ditët tona. për heroin Adem Reka, për Muhamet Shehun e Myrteza Kepin, për fillrojtësin Pjetër Llesh Doda dhe komunisten 15-vjeçare Shkurte Pal Vata. U dukej se ata u jepnin zemër: se ndjenin zërin e trimit Fuat Çela dhe të shokut të tyre, Mehmet Elezit, që zuri vendin e vëllait të vet, Agronit, të rënë në piramidën kufitare. E forcat u përtëriheshin. Dhe flisnin, duke mundur të ftohtin e dhëmbjen. Por ama një gjë e kishin të sigurtë: shokët e tyre me siguri që po i kërkonin: — «Do t'na gjejnë... E përsëri do jemi në mes tyre...

3.

Komandant Nihatini s'e zinte vendi. Edhe kufitarët e tjerë ishin të shqetësuar për fatin e njësitit. Ora kishte kaluar. Po afronte mesnata.

Herë pas here kufitari i shërbimit njoftonte: — Tufan! Ata s'po duken!

— Duhet marrë masa! — u tha komandanti kufitarëve, që kish pranë.

Të gjithë u hodhën: na lejoni të nisemi për gjurmim!

— Do të shkojmë, por të organizojmë shërbimin. Asnjë sektor, asnjë vend — detyrë, nuk duhet lënë pa kufitarë. Do të dyfishojmë forcat. Disa do të nisen në kërkim të njësitit të humbur, të tjerët në krye të detyrës, foli komandant Nihati.

— Duhet thirrur në ndihmë fshati! — propozoi një djalosh.

— Patjetër! — aprovoi komandanti dhe urdhëroi: të jepet sinjal!

Dhe s'vonoi shumë. Nëpër atë dëborë, tufan e ngricë, gati njëzet kooperativistë, kush me pushkë, e kush me lopatë a spatë në krah, u grumbulluan gati për ndihmë.

U sqarua çdo gjë për detyrën. Kooperativistët u treguan të gatshëm për çdo sakrificë, vetëm të gjenin dhe të shpëtonin njësitin kufitar.

Komandant Nihati caktoi 6 kufitarë dhe infermier Xhaferin për kërkim, dhe niset sëbashku me kooperativistët.

Ende natë. Rruga nuk shihet, por vendasit orientohen. Ata të ndarë në grupe kërkojnë, thërrasin në emër kufitarët. Por nuk dëgjohet gjë nga fortuna dhe vërshëllima e erës.

Çajnë dëborën kërkuesit, hapin shtigje me lopatat...

Edhe nga fshati i tejme, Kishajt, në kërkim është nisur një grup kooperativistësh.

Sa të lidhur janë mes njeri tjetrit kufitarët edhe kooperativistët! Ata i gjenden shoqi shoqi në çdo nevojë. Kooperativistët ndihmojnë kufitarët

në mbrojtjen e kufirit. Dhe nuk ngjet kështu vetëm në Cahanaj, por në çdo skaj kufitar të Atdeut. Në zonat e Kukësit dëshmojnë për këtë sa e sa ngjarje. Në Çajë vetë populli e zuri shkelësin e kufirit; në Orgjost fshatarët lëftuan me diversantët dhe s'i lanë të kryenin misionin e tyre të ndyrë. Xhelal Martini është një shëmbull i gjallë i pjesëmarrjes edhe të pionierëve në mbrojtjen e kufijve të shtrenjtë të mëmëdheut. Por edhe kufitarët ndihmojnë në punët bujqësore, edhe në problemet e tjera të fshatit. Ata u gëzuan shumë që sivjet kooperativa e re malore e Cahanajt, për herë të parë në historinë e fshatit, e siguroi bukën në vend.

Të mbrojtur me këto ndjenja, kooperativistë dhe kufitarë kërkojnë.

Koha ecën! Zbardhi drita! Lindi një ditë e mbyllur nga retë e ulta, që hidhnin dëborën flokmadhe; një ditë me fortunë e ngrica. Por megjithatë, kërkuesit nuk po binin në gjurmë.

Kërkuesit nuk e humbnin shpresën. U vendos të kërkohet në drejtim të bjeshkëve. Ishte e qartë se tre shokët e njësitit ishin çorientuar. Furtuna, cikloni diku mund t'i ketë hedhur. Andej ishin edhe ca kodra me gropa.

Ashtu bënë. Dhe pas ndonjë gjysmë ore marshimi në atë drejtim u dukën ca gjurmë të thella, mbuluar me dëborë rishtas.

— Të japim sinjal — tha njëri.

E kufitari tjetër veproi.

Heshtje! Vështruan rreth e qark! Ja nga Hurdhja e Gadhomit u dëgjua një zë! Një thirrje malësorësh. Dhe përsëri një përgjigje e zgjatur...

— Ata janë! tha i sigurtë një kooperativist.

Dhe u nisën në atë drejtim.

4.

Pas disa orësh, komandant Nihati u lidh me telefon me eprorët e tij dhe njoftoi:

«Ngjarje e jashtëzakonshme. Njësitë kufitarë i sektorit L, që nga ora 22 e datës 11 janar deri në ora 9 të ditës së sotme, 12 janar humbi. U organizua kërkimi sëbashku me popullin. U gjetën në një pyll dushku. Gjendje shëndetësore e mirë, me përjashtim të kufitar Spiros të cilit i kanë ngrirë gishtërinjtë e këmbës. Me vig druri u dërgua në spitalin e Krumës dhe iu dha ndihma e shpejtë. Tani sapo u paraqit këtu kooperativist Rizai, njëri nga djemtë e fshatit, që ishte me ne në kërkim. Ai, i frymëzuar nga vrulli revolucionar i popullit tonë, nga heroika e ditëve tona, nga shembulli i Adem Rekës, Shkurte Pal Vatës, Fuat Çelës dhe, tani së fundi, nga akti patriotik i Mehmet Elezit, që shkoi të zërë vendin e vëllaut, kufitarit Agron Elezi, të rënë në krye të detyrës, kërkoi ta zëvendësojë kufitarin Spiro gjersa ai të shërohet plotësisht dhe të kthehet në krye të detyrës. Këtë vendim, thotë Rizai, e mora, qëkur mbarta në krahë kufitarin me këmbë të ngrirë. Rizai ka shërbyer në kufi në zonat e jugut të Atdheut dhe është i përgatitur, është një djalë i mrekullueshëm...».

5.

Dhe përsëri dëgjohen njoftimet telefonike, bisadat:

- Ju flet Kukësi! —
- Alo! Alo! —

Nëpërmjet telave, që dridhen nga akulli e cingrima, njoftohet gjendja e kufitar Spiros që ndodhet i shtruar në spitalin e Kukësit dhe që së shpejti do të dalë i shëruar plotësisht; njoftohet për vazhdimin e punës dhe të jetës me vrull revolucionar në Cahanaj, ku popull e kufitarë punojnë dhe vigjëlojnë; njoftohet për luftën e madhe, që bëjnë malësorët e Kukësit, që duke mposhtur vështirësitë e mëdha të natyrës, punojnë të plotësojnë detyrat e ditës, detyrat e rëndësishme, shtruar nga Kongresi i 5-të historik i partisë.

USHTARË BESNIKË TË PARTISË

Disa herë me radhë Mehmeti pati vajtur në degën ushtarake të Çorovodës dhe kërkonte që ta mernin ushtar. Shefi nga ana e tij e falënderonte dhe i thoshte se nuk mund të veprjë në kundërshtim me ligjet dhe rregulloret ushtarake.

Si ishte puna?

Mehmeti, megjithëse kish mbushur moshën për të kryer shërbimin ushtarak, nuk e merrnin ushtar, sepse në familjen e tij, me prindër të moshuar, nuk kishte forcë tjetër krahu për punë. Dhe, sipas ligjeve tona, që janë ligje të popullit, për të ndihmuar popullin, Mehmeti duhej të rrinte pranë prindërve. Por: «A duhet unë të mos shkoj ushtar, a duhet të përfitoj unë në kurriz të mbrojtjes së atdheut, — mendonte ai. — Ushtria është një mburojë e Atdheut. Sa fitore kemi arritur! A do t'i gëzonim këto, po të mos kishim një ushtri të fortë? Jo, sepse do të qenë turrur «palikarët» për të xhvatur copa toke, do të qenë gëzuar imperialistët e revizionistët që rrinë me lugë në brez. Po, është e fortë ushtria jonë, sepse është i fortë edhe populli ynë, i kalitur nga partia; është, pra, i fortë edhe Atdheu. Unë, edhe duke qëndruar në fshat, jap

kontributin tim për socializmin dhe mbrojtjen e Atdheut, por dua të vesh roben e ushtarit, sepse kështu më duket se e ndjej më shumë që jam bir i Shqipërisë, bir i partisë, i shokut Enver».

Kështu mendonte ky i ri, i edukuar me një ndjenjë të lartë patriotizmi. Ai e shikonte se me të, ata të degës ushtarake po gabonin. Duhej bërë një përjashtim nga rregulli, nga ligji, kur ishte puna për një dëshirë të tillë. Dhe ky nuk ishte vetëm mendimi i Mehmetit. Edhe i ati i tij, xha Sulua, ishte i një mendje me të birin; ai, kur e dëgjoi atë që bisedonte me shokët e këshillit popullor të The-repelit për këtë kërkesë, i tha: «Jo mor bir, jo. Nuk ndahemi ne nga shokët. Mbrojtja e Atdheut dhe ndërtimi i socializmit është llogaritur së bashku me neve. Dakort se ka ligje dhe duhen zbatuar, po ka dhe vullnet, ndjenja, nisëtiava. Edhe ne, që jemi pleq, duhet ta ndërtojmë vëndin tonë dhe ta mbrojmë atë. Ne jemi pleq, po s'na mungon asgjë. A mund ta ndalojë njeri Fuat Çelën, që megjithëse pa sy, punon dhe arrin rezultate të mrekullueshme. Ji i vendosur. Sot s'ta aprovuan kërkesën, por mos u zbraps, bir. Unë akoma i kam krahët e fortë. 330 ditë pune bëra në vitin 1967, nga të cilat vetëm 10 muajt e parë bëra 280 ditë pune. Këtë vit e ndjej vehten se do të bëj më shumë punë, se partia na ka përtërirë. Kam qënë i pushkës bir, e do të vazhdoj të jem edhe i punës edhe i pushkës. Të punojmë tokën tonë dhe ta mbrojmë atë, sepse çdo njeriu i takon një pjesë prej saj. Pa merr atë kalemin dhe defterin dhe ulu këtu tek dritarja të të bëj një deklaratë se kështu do të marrin ushtar me siguri. Neve nuk do të ankohe mi për asgjë, se kur dola partizan nuk i lashë ndihmës familjes, nuk

i lashë as të siguruar me bukë, por puna e vetë familjes, ndihma e shokëve e miqve, solidariteti vëllazëror, nuk e la familjen time të vdiste nga uria. Tani bukën e marrim të gatuar në furrë, bashkëfshatarët kanë marrë përsipër të na ndërtojnë shtëpi, të gjitha të mirat i kemi.

Mehmeti e shkroi deklaratën, e lexuan dhe rilexuan, pastaj e firmosën. I bënë dhe një letër Ministrimit të Mbrojtjes. Shokët në degën ushtarake përsëri nguruan. Mehmeti shkoi në postë dhe hodhi letrën që i kishte bërë Komitetit Qëndror dhe Ministrimit të Mbrojtjes, pastaj u kthye në fshat.

... Më ra rasti të shkoj një ditë në Therepel. Takohem me Mehmetin. Flasim shtruar, e pyesim për bagëtinë, punët në kooperativë, punën me rininë, etj. Ai na përgjigjet thjeshtë:

— More punët shkojnë shumë mirë, të gjithë duan të punojnë, edhe natën si punon Fuati, por veç mua nuk po më plotësohet dëshira për të shkuar ushtar.

— Ti je pa ndihmë në familje.

— E kini gabim. Ndihmën që kemi ne sot nuk e ka askush. Ku ka ndihmë më të fortë se ideologjia me të cilën na ka brumosur partia? A nuk ish ajo që i dha dritë Fuat Çelës? Mua më vjen turp përpara Fuatit dhe shokëve po të mos shkoj ushtar.

Mehmeti kish të drejtë. Ky kooperativist, ky bari i shtronte problemet drejt.

Po partizanët — thoshte ai, — a pyetën për ndihmë e vështirësi? A nuk ishin ata bij të popullit, barinj, bujq, argatë e punëtorë? Dhe unë bari jam, por bari i pasurisë së përbashkët. O unë, o kush duhet të mbrojë atdheun. Jam i sigurtë se

do të më meret parasysh kërkesa. Jam në pritje, prandaj jam edhe i gëzuar, po dhe i çqetësuar.

Pastaj ai hapi çantën, dhe pasi nxori q'andej raportet e shokut Enver, mbajtur në Kongresin e 5-të të partisë dhe në atë të Frontit Demokratik, na tha:

— Çdo shtëpi dhe çdo njeri këto mësimë të mëdha duhet t'i ketë. Këto të bëjnë të kuptosh edhe më thellë detyrat që të ngarkohen. Tani po e thyejmë krejt mendimin që kishim se studimi i materialeve të partisë është vetëm për inteligjencën. Ne duhet të studjojmë, dhe po i studjojmë sa më mirë ato.

Ja, ku e merr forcën, mendimin e kthjelltë revolucionar, ky bari i thjeshtë i Skraparit. Ai, në mësimet e partisë, gjen burimin e pastër për forcë dhe mendim revolucionar, për patriotizëm dhe atdhedashuri. Dhe ai nuk është i vetëm. Janë me mijra bij e bija që çajnë përpara me këto mësimë. Ademi i tillë ishte, Shkurta, Hekurani, Myrtezai, Hyseni, Agroni dhe Mehmet Elezi që zuri vendin e vëllait. Mësimet e partisë i kishin mësimë të zemrës së tyre, ishin mësimë që ata me gjak i vunë në jetë.

* * *

Kur hymë në shtëpinë e Mehmetit pamë se ajo ishte e mbushur plot me miq. Të gjithë ishin të gëzuar. Lexonin dhe rilexonin letrën e përgjigjes që shkruante Ministri i Mbrojtjes dhe me të cilën plotësohej kërkesa e Mehmetit për t'u futur në radhët e ushtarëve të Republikës. Mehmeti shkëlqente nga gëzimi. Në shtëpinë e xha Sulos

ndjehej një ambjent feste. Ngrihen dolli për partinë dhe shokun Enver. Oshëtuan urimet më të mira për ushtrinë tonë heroike.

Xha Sulua u ngrit e tha:

— Ti drejtojmë një letër shokut Enver, ta fenderojmë për këtë nder të madh që iu bë familjes sonë, fshatit tonë.

Dhe ata e shkruan letrën. E shkruan me fjalët më të ngrohta e më të thjeshta.

«Sa për ne pleqtë, që mbetëm këtu në fshat, — i shkruajnë ata udhëheqësit të dashur — mund t'ju themi me bindje të mos na i kini qederin. Ne ju japim fjalën se sa të kemi këmbën e dorën, dhe sa të na rrahë zemra, do të punojmë pa përtim për forcimin e ekonomisë së kooperativës. Askush të mos na e ketë frikën se mos mbetemi keq. Kur shohim që punon Fuati i verbër, kur mijra vullnetarë nga të gjitha anët e vendit shkuan në Dibër e Librazhd për të ndihmuar vëllezërit tanë që u dëmtuan nga tërmeti, kur Anifeja shkoi të zëvendësojë burrin e saj, ne i shtruan vetes detyrën që të punojmë me atë fuqi që kemi për ta përmirësuar gjendjen ekonomike të familjes sonë e mund t'ju themi që kur të kthehet djali ynë nga ushtria, do të na gjejë në shtëpi jo me llambën e vajgurit, por me dritë elektrike e me radio, me anën e së cilës do të dëgjojmë mësimet e partisë dhe tuajat, shoku Enver».

«Në ju japim fjalën se do të jemi ushtarë besnikë të partisë, do të punojmë dhe do të vigjilojmë për të dhënë edhe neve kontributin tonë të vogël sado që jemi pleq».

AI U KTHYE TË PUNOJË PËRGJITHMONË NË FSHAT

Mësimet e partisë hyjnë thellë në mëndjet dhe zemrat e njerëzve tanë, i edukojnë ata me dashurinë e pakufishme për popullin, Atdheun dhe socializmin, rritin gatishmërinë e tyre për të menduar e punuar kudo dhe kurdoherë si revolucionarë. Kudhra e partisë kalit të tillë njerëz, që vënë mbi gjithëçka interesat e larta të popullit, që kërkojnë me këmbëngulje për të shkuar atje; ku puna e tyre është më e nevojëshme.

— 1 —

Në Hormovë të rrethit të Tepelenës, vazhdon puna për të përfunduar historikun e fshatit. Për të ndihmuar kanë ardhur edhe disa djem të fshatit, që punojnë në qytete të ndryshme të vendit. Dikush ka jetuar e ka marrë pjesë në shumë ngjarje të Luftës Nacional-Çlirimtare, dikush ka çfletuar dokumenta të ndryshme historike, që bëjnë fjalë për historinë e Hormovës. Midis tyre është edhe Idajeti. Ai kalon nga një shtëpi e fshatit në tjetrën, bisedon

me pleqtë, interesohet për ndonjë legjendë, mbledh këngë të lashta dhe mban shënime mbas çdo bisede, që bën me njerëzit. Me këto, ai do të plotësojë historikun e fshatit, por shpesh e ndërpresin në punën e tij: fshatarët kanë nevojë për ndihmës-mjekun.

— Nënë Nurka është e sëmurë, — i thotë një fëmijë, të lutem ejani pak tek ne.

— Ja, erdha. — përgjigjet ndihmës-mjeku, dhe menjëherë e lë punën e filluar për ta vazhduar më vonë. Idajeti, ashtu i papërtuar, shkon kudo që e thërresin dhe jep ndihmën e tij. Nënata e reja thonë fjalë të mira për këshillat që u jep ai për fëmijët, urime të përzemërta dalin nga goja e plakave për «këtë deli djalë që partia i ka hapur sytë, e ka edukuar me frymë të lartë që t'u shërbejë sa më mirë njerëzve».

— 2 —

Në qendër të fshatit është mbledhur i madh dhe i vogël. Ata mbasi dëgjuan me vemendje gjithëçka, që është shkruar në historikun e fshatit, japin mendime, bëjnë koregjime, shtojnë fakte të reja për të pasuruar atë. Të rinjtë ndjekin me vemendje atë çka thuhet për fshatin e tyre. Historiku i Hormovës, ashtu sikurse i çdo fshati në vendin tonë, është një pjesë e vogël e historisë së lavdishme të popullit tonë. Ata e ndjejnë veten krenarë për prindërit e tyre, që me armë në dorë kanë pritur dhe kanë luftuar kundër shovinistëve grekë, fashistëve italianë dhe gjermanë, të cilët me zjarr e hekur deshën të robëronin popullin tonë. Krenar është edhe oficeri i ri i Ministrisë së Punëve të Mbrendëshme, Idajeti.

Prandaj, sa mbaron diskutimi i historikut, kur hormovitët flasin për luftën, që bëhet për të ndër-tuar jetën e re socialiste, edhe këtu rrëzë Golikut ngrihet Idajeti.

— U jap fjalën, të dashur vëllezër, se do të vij përgjithmonë të jetoj e të punoj midis jush, sëbashku me gruan time. Ju kini nevojë për një ndihmës mjek dhe për një infermiere. Gruaja ime ka disa vjet, që ushtron profesionin e infermieres, në qytetin e Tiranës, këtej e tutje le ta ushtrojë në Hormovë.

— 3 —

Idajeti u kthye në Tiranë, por nuk e harroi premtimin e dhënë. Menjëherë kërkoi që të lejohej për t'u kthyer në fshatin e tij të lindjes, nga ku ishte larguar 24 vjet më parë, kur fshati u dogj nga okupatorët. Atëhere Tekiu i ati i tij, mori familjen dhe, duke e bërë rrugën më këmbë, u vendos në Fier.

Duke biseduar me gruan e tij, Xhevon, e cila u gjend menjëherë e gatëshme për të shkuar sëbashku me burrin e saj në Hormovën e largët, sepse kështu na mëson partia, ai kujtoi edhe njëherë të kaluarën e tij; kujtoi kohën, kur i ati punonte punëtor tek një pronar punishteje, dhe nga që nuk mund të përballonte nevojat e familjes u detyrua ta pajtonte Idajetin ysmeqar.

Po vendi u çlirua, dhe për Idajetin e vogël u çelën të gjitha rrugët. Ai ndoqi shkollën për disa vjet, pastaj një vit kurs dhe u bë infermier. I ndërgjegjshëm në shërbimin ndaj popullit, atij iu be-

suan detyra të ndryshme në këtë sektor deri në inspektor e shef shëndetësie në Kavajë.

Pas mbarimit të shërbimit ushtarak, ndoqi shkollën e Ministrisë së Punëve të Brendëshme, u bë oficer dhe u vendos me punë në Tiranë ku edhe u martua. Por Hormova kish nevojë për kuadro, për ndihmës mjek. Kjo mjaftoi që ndihmës mjeku ta braktisë rehatin, të lejë Tiranën dhe të kthehet në fshatin e tij të lindjes. Kur di sepse jeton dhe punon, edhe në një fshat të largët si Hormova, mund ta ndërtosh jetën të bukur. Komunistët, — thotë Idajeti, — duhet të udhëhiqen nga porositi e shokut Enver, që, kudo dhe kurdoherë të mendojnë për popullin. Dhe vetë kështu veproi.

— 4 —

Hidrocentrali i ndërtuar nga vetë fshatarët e Hormovës, në ditët e thata të verës nuk e furnizonte tërë fshatin me dritë se gurra kishte pak ujë. Por ndihmës mjekut i tërhoqi vemendjen një burim uji në afërsi të kanalit, që çonte ujët te hidrocentrali, prandaj një mëngjes herët, mori kazmën dhe filloi punën për të shtuar ujët e hidrocentralit. Porsa e panë Idajetin, rrëmbyen kazmat Çunia, Ramua, Subia, nënë Hankua 60-vjeçare e mjaft të tjerë. Me forca të bashkuara puna u krye. Ujët u shtua, fshati mori përsëri dritë.

Idajeti si komunist, jeton çdo ditë me problemet e fshatit, thellohet në to, merr pjesë aktive në zgjidhjen e tyre. Kështu, kur ai mësoi se midis dy familjeve të fshatit kishte lindur një «mëri» për shkak të një fejese, nuk e zgjati më, sepse nuk i

shërben punës së partisë mendoj ai, por i hyri punës për t'i pajtuar. Me punë këmbëngulëse e arriti edhe këtë.

Fshatarët e duan dhe e respektojnë; ata e dëgjojnë «doktorin» e tyre të palodhur e të papërtuar. Për t'i krijuar kushte të favorëshme pune, ata kanë filluar me kohë ndërtimin e ambulancës, të kopëshit dhe çerdhes së fëmijëve. Për të merituar kujdesin, që tregojnë fshatarët, ai punon me këmbëngulje për të futur të renë në jetën e fshatit. Ndryshimet, që janë bërë në një kohë mjaft të shkurtër, tregojnë edhe për punën e ndërgjegjshme që bën ky komunist për higjienizimin e zbukurimin e fshatit, për përhapjen e mëtejshme të kulturës sanitare në masat e fshatit.

ELEKTRICISTËT ÇAJNË TUFANET E DËBORËS

Për elektrikistët tanimë flitet shumë por është vështirë t'i takosh sepse janë gjithënjë në lëvizje. Në Shkodër ra dëborë e madhe dhe i bllokoj rrugët për në veri, kurse në fushat kishin shpërthyer ujrat. Në kushte të tilla ishte shumë e vështirë për elektrikistët që të punonin prandaj shkuam në ndërmarrjen elektrike.

— Dëshëm të takojmë elektrikist Nikën —
thamë.

— Që me natë u nis për në Pecaj të Dukagjinit ... Rrugët janë të bllokuara për maqinat, por jo për Nikën. Do të ecë nëpër borë nja tre ose katër ditë.

— Po Xhemali a ndodhet këtu?

— Edhe ky ka shkuar në zonën e Bushatit.

Asnjë nga të 7 elektrikistët që kërkuam nuk ndodheshin aty. Ata e kishin çarë rrethimin e borës e të ujrave. Sivjet elektrikistët e kësaj ndërmarrjeje do t'u japin dritë 38 fshatrave dhe për të kryer këtë detyrë nuk marrin parasysh asnjë vështirësi, as nuk presin gjersa të përmirësohet koha.

Pas tre ditësh shokët e ndërmarrjes elektrike merrnin herë pas here në telefon Dukagjinin për të pyetur për Nikën; bora ish shumë e madhe dhe ay

akoma nuk kish mundur të arrinte atje. Pa dyshim ay duhej të ndodhej dikund në afërsi; duke çarë tu-fanet e dëborës, për të çuar dritën elektrike edhe në fshatin e Shkurte Pal Vatës.

— Heroizmi i kësaj 15 vjeçare ka frymëzuar edhe këtë burrë që i ka kaluar të pesëdhjetat. Shkurta na frymëzon të gjithëve në punën tonë — na tha Xhemali, kur më së fundi mundëm ta takojmë.

Biseduam me të. Edhe ay do të niset për në zonën tepër malore të Kelmendit. Jashtë bie borë. Por Xhemali thotë se puna më e bukur është atje ku është më e vështirë. Që i vogël kish dëshirë të bëhej elektrikist. Është gjë e madhe t'u japësh dritë njerëzve. Ay «trak» i çelësit elektrik që i mbush shtëpitë me dritë, ta bën jetën më të kënaqëshme.

Xhemali numuron një varg të gjatë fshatrash ku ka bërë piketimet, instalimet e dritave. Ato shtrihen që nga fushat e Nën-Shkodrës gjer në mallet e Dukagjinit. Me mijra njerëz e njohin, e përsëndesin, e ndalojnë për të biseduar. Ai nuk i mban mend të gjithë, nuk e di me saktësi se nga ç'fshatra janë, por e di se janë nga ata që ay u ka çuar dritën ndër shtëpia. Askush nuk mund t'i harrojë ti-paret e ushtarit të partisë që u çoi dritën në shtëpi.

Gjatë muajve tetor-nëndor 1967 ka instaluar turbinën në Breglumë të Dukagjinit; ai ka kujtimet më të mira për ata njerëz të etur për dritë. Dukagjinasit punonin gjithë ditën me Xhemalin për të ndërtuar godinën e hidrocentralit dhe për të vendosur turbinën, dhuratë e punëtorëve shkodranë. Dhe kur në mbrëmje binte çanga, ata vazhdonin të punonin gjer pas mesnate për të mbledhur misrin. Buka dhe drita kanë qenë ëndërrat shekullore të dukagjinasve.

Në Breglumë Xhemali i vuri për detyrë vetes t'u mësojë zanatin e elektrikistit dy të rinjve fshatarë. Marashi dhe Lulashi janë të rinj shumë të zgjuar e kureshtarë, ashtu si të gjithë Dukagjinasit. Me shpejtësi të çuditëshme mësuan si mirëmbahet rrjeti, si vihen në lëvizje maqineritë, si bëhen instalimet. Marashi me nisëativën e tij bëri instalimet në shtëpi, por kur erdhi puna për lidhjen e kutive, ay kish ngecur...

— Po vij unë, — i tha Xhemali — ajo është punë pak e ngatërruar.

— Ne duhet të ecim me këmbët tona, prandaj ma spjego si bëhet — nguli këmbë Marashi.

Xhemalit nuk i ndodhej letër aty, por mori një shkop dhe filloi të bëjë në tokë skicën se si lidhen kutitë. Aty kishte edhe plot dukagjinas të tjerë. Pas pak Marashi dhe dukagjinasit e tjerë filluan t'i bëjnë instalimet vetë. Prandaj Xhemali nuk u çudit shumë kur pa dritat që ndizeshin njera pas tjetres nëpër shtëpijat.

Kur u inaugurua hidroçentrali, në Breglumë u bë festë e madhe. Në krye të vendit kishin vënë Pal Vatën dhe elektrikistin Xhemal Kraja. Pal Vata kish folur për takimin me shokun Enver dhe për të bijën e tij Shkurtën. Xhemali u kish folur për elektrifikimin.

— Rroftë sa malet partia dhe klasa punëtore! — kishin thënë Breglumasit.

Kështu do të brohorasin edhe malësorët e Kelmendit në ato ditë kur edhe në fshatrat e tyre do të festohet ardhja e dritave. Edhe kjo zonë është e mbuluar me borë, por kjo nuk është pengesë për luftëtarët e dritës, për Xhemalin dhe shokët e tij që janë të vendosur për të çuar në vend se më parë fjalën e partisë.

NJË NATË NË TUNEL

Në rrugën që zbriste për në hidrocentral u dëgjua zhurma e maqinës. Mbas pak ajo ndaloi para oficinës. Punëtorët që ishin lart u hodhën nga spundet, pa pritur që shoferi të hapte portën. Sejdiu, hyri me vrap në tunel dhe pas pak, u ndodh në sallën e madhe të agregatëve. U takua me shokun që do t'i mirrte turnin në dorëzim dhe, bashkë me të, shkoi në sallën e komandës. Kur Sejdiu hyri brënda, dy inxhinjerët që po shkëmbenin turnin e përgëzuan që kish mundur të mbyllte, aqë shpejt dhe me zotësi, të çarën e tubacionit.

— Shiko, Sejdin, — foli pastaj inxhinjeri që do të mirrte turnin. Ne e biseduam që ti të mos qëndrosh sonte në turn, por të zbresësh me shokët në qytet e të pushosh. Turnin tënd do ta mbajë Avdiu... Ti duhet të çlodhesh se je lodhur shumë me saldimin e tubacionit të çarë.

Sejdiu heshti. Nuk ishte pregatitur për një gjë të tillë. Ç' t'u thoshte? Të pranonte lëshimin që po i bënin shokët?! Dhe përse? Se kishte mbyllur tubacionin, se kishte punuar disa orë të tepërta pa ndërprerje? Po pastaj? E kush nuk do të shkonte

për ta bërë atë punë? Ai i njihte mirë shokët; asnjë s'do të nguronte.

— Faleminderit, por nuk jam i lodhur aqë sa mendoni ju. Do të qëndroj në turnin tim! — u përgjegj Sejdiu ... dhe qëndroi.

Agregatët vazhdonin të ushtonin në thellësi të malit. Aparatet punonin në rregull. Llampat e sinjalizimeve, si ca sy të vegjël lloj-lloj ngjyrash, tregonin punën normale në të gjithë hidrocentra- lin: Inxhinjeri, bashkë me elektrikistin ndihmës, i vështronin këto herë pas here, shkëmbenin me to dialloge të heshtura dhe diç shënonin në fletoret e trasha që kishin mbi tavolinë. Sejdiu me një shok shkoi në sallën e pompave, në të ndarën tjetër, dhe filloi të nxirrte me kovë ujën që rridhte nga sara- cineska e dëmtuar; pastaj hynte përsëri brënda dhe çlodhej pranë agregatëve. Ndërkohë ai shkante tek inxhinjeri dhe e njoftonte mbi gjëndjen e maqi- nerive. Hyrjet dhe daljet nga salla e maqinerive, këtë mbrëmje Sejdiu po i bënte më të shpeshta. Inxhinjeri e vuri re këtë dhe e kuptoi shkakun: duke lëvizur shpesh, Sejdiu kërkonte t'i shmangej plogështisë së gjumit, që e mundonte nga lodhja e tepërt. Atij pak nga pak po i mpiheshin gjymty- rët.

Për t'u shkundur nga kjo plogështi ai lëvizte rreth agregatëve, i prekte me dorë për të parë se mos kishin të dridhura, kontrollonte termometrën, se mos ngrihej temperatura. Pastaj ulej sërish. I hodhi një sy orës. Iu duk sikur akrepët nuk leviz- nin nga vëndi. Koka po i rëndohej. Vendosi brylat mbi tavolinë dhe mbështeti kokën midis dy pë- llëmbëve. Dremiti paksa. Inxhinjeri e vuri re se Sejdiu nuk po dukej.

«Mos i ka dalë ndonjë e papritur?!», mendoi inxhinjeri dhe u ngrit. Hapi derën që i ndante të dy sallat dhe, që në sekondat e para, në veshiu përplas një zhurmë jo e zakonëshme, një rrapëllimë trokitëse metalesh të rënda, që shoqërohej me vërshëllimë. «Po kjo, ç'është?!», mendoi ai i tronditur. Rendi drejt agregatit të dytë, që ndodhej më pranë, dhe hipi mbi bazamentin e gjeneratorit. Bazamenti, bashkë me gjeneratorin dhe inxhinjerin që kish hipur mbi të, dridheshin, sikur fërgëllonin nga të ftohtit. Ai kërceu nga bazamenti në dysheme, kaloi pranë kushinetave të degjeneratorit dhe vuri dorën mbi to. Dora përsëri i drodh. Boshti që lidhte turbinën; xhuntën elastike, volantin dhe gjeneratorin, kishte të dridhura të mëdha. Boshti dukej sikur kërkonte të çlirohej nga gjithë ato pesha të rënda dhe mendohej të ngrihej lart. Inxhinjeri e kuptoi difektin; e mori me mend se ç'do të ndodhte, përfytyroi qartë shpërthimin e ujit me një presion prej gjashtëdhjetë atmosferësh, dhe u rënqeth. Por këtë ata nuk do ta lejonin.

— Sejdi! — thirri inxhinjeri.

Sejdiu u përmend. Ç'kish ndodhur në ato sekonda? Përse fytyra e inxhinjerit ishte e ashpër?

— Të ndalet menjëherë agregati i dytë! — tha inxhinjeri.

Sejdiu shpejtoi dhe bëri manovrime. Mbas pak agregati, si një përbindësh i mundur, e pushoi klithmën e tij. Kurse volanti, ai masiv metali prej disa tonësh, kish filluar të hapej më dysh, sikur ta kishte goditur një dorë e fuqishme me një shpatë gjigante.

— Volantit i janë këputur disa vida, që bashkojnë të dy pjesët, — tha inxhinjeri, — dhe po

të mos e kishim kapur me kohë difektin, do të ishin këputur të gjitha vidat: dhe merre me mënd se ç'telashe do të kishim pastaj ...

— Ashtu është ... — pohoi me gjysëm zëri tjetri.

— Ne do të kemi punë me volantin, ... kurse ti shko ... shko e pusho në dhomë ... Ke nevojë të çlodhesh ... Më parë lajmëro ndihmësin të lërë punën me ujin dhe të vijë këtu, të qëndrojë pranë agregatit, — tha inxhinjeri dhe nxitoi të lajmëronte me telefon brigadën e rimontit që të nisej sa më shpejt.

«S'ma zuri në gojë dremitjen ...», mendoi Sejdiu kur mbeti vetëm. «Apo mos ky nuk është shkakku që u prish volanti? ... Kjo ndodhi brënda disa sekondave ... Por unë pse u tregova kaqë i dobët?!». Sejdiu e ndjeu vehten në çast të braktisur nga ajo forcë e brëndëshme, që e bën njeriun të mbajë ballin lart. Syalur mori rrugën e tunelit. Duke ecur, i bëhej sikur zëri i inxhinjerit i thërriste nga pas: «Shko, shko! ...».

Doli nga tuneli. Jashtë ishte ftohtë. Kjo e sollti më tepër në vehte. Sytë i vajtën tek roja, që diç po matej t'i thoshte. Sejdiu ngriti jakën e palltos dhe shpejtoi hapat. Një fërfëllimë e ftohtë ere i përplasej në fytyrë dhe i dukej se dikush po i priste majat e veshëve me një brisk të akullt. Ngriti edhe më jakën e palltos dhe prapë mendimi, se roja donte t'i thoshte diçka, nuk po i ndahej. «E, ç'do më thosh?!», murmuriti me vehtë, «pse u ndal agregati? I erdhi radha dhe u ndal. E lodhën gjithë këto vjete së punuari; ja sepse! ... Apo mos jam unë shkaktari?! ... Përse nuk e kapa unë

difektin? E vuri re inxhinjeri i pari ... Po unë ç'bëra?! ...», grindej me vehte, duke ecur nëpër rrugën që të çonte në fjetore.

Sejdiut i dukej sikur nuk ecte me këmbët e veta. Mbi supe i bëhej sikur mbante një peshë të rëndë, që s'e kish provuar ndonjëherë tjetër. Ashtu, u ngjit nëpër shkallët e drunjta të fjetores së punëtorëve dhe, kur u gjend përballë derës, u kujtua se çelsin e dhomës e kishte harruar në sirtarin e tavolinës, në repartin e agregatëve.

«Jo, atje s'mund të shkoj!», tha me vehte, «nuk i duroj dot vështrimet e shokëve ... Apo më duket mua?!» Pastaj ai deshi t'i jepte pak kurajo vehtes, duke thënë se ajo kish për të ndodhur edhe me cilindo, por mbeti ashtu i stepur në shkallë, i mbështetur tek parmaku. I erdhi turp nga vehtja, kur kujtoi se kishte dremitur ato pak sekonda. Iu duk sikur inxhinjeri po ia përsëriste ato që i tha kur e gjeti të përgjumur. U kujtua se nga turbullimi nuk i kishte thënë ndihmësit të shkonte brënda në tunel. Zbriti shkallët me të shpejtë dhe u gjënd tek hyrja e sallës së pompave. Vështroi brënda, por ndihmësi nuk ishte aty.

«Do ta kenë lajmëruar», mendoi Sejdini. «Po i futem unë kësaj pune ... Unë qëndrova në punë kur çdo gjë shkonte në rregull, e jo më tani, kur shokët përleshën me avarinë ... Le të mendojë ç'të dojë inxhinjeri ...», dhe i vrullshëm siç që, hoqi pallton, përveshi mëngët, vështroi për rreth për galloshet, me të cilat kishte punuar ai tjetri, por ato s'qenë aty. Tjetri duhej t'i kishte marrë me vehte. Zbathi këpucët, përveshi pantallonat dhe u fut në ujë. Në fillim mbërdhinte, por pas pak u mësua. Nisi ta nxjerrë ujin me kovë.

Roja doli nga kalibeja, u afrua dhe nga dritarja e madhe vuri re Sejdiun. Këmbët i qenë mavijosur, por ai s'donte t'ia dinte. Roja tundi nja dy herë kokën dhe bëri nga kalibeja... Sejdiu e nxorri të gjithë ujin... mbathi këpucët dhe shkoi në ofiçinë. U kthye prej andej me disa çelësa pune në duar dhe filloi të punojë tek saraçineska e dëmtuar. Roja u afrua prapë tek dritarja. Përmes xhamave, në sallën e ndriçuar nga drita e fortë elektrike, ai pa Sejdiun që kësaj here iu duk i përtërirë. Në vënd të kovës, ai punonte me një çelës të madh. Roja tundi prap kokën dhe buzëqeshi.

Në punë e sipër Sejdiut s'i largohej nga mëndja avaria tek agregati i dytë. Përrjashta u dëgjua boria e fortë e një maqine. Kish arritur brigada e remontit. Sejdiut i shkrepri një mendim: «Do vete edhe unë në tunel me ta» tha: «As që e ndjej lodhjen fare. Le të thonë ç'të duan... E ku rrihet në krevat tani... Inxhinjeri kujdeset për mua, por unë s'qendroj dot shtrirë... sidomos tani që ndodhi kjo... Nesër le të merren me mua. Sonte do të merrem unë me volantin.

Kur hyri Sejdiu në tunel, brigada e remontit kishte filluar punën. Atij i vajti syri tek volanti që ishte mbërthyer nga hallkat e trasha të zinxhirit të vinçit lëvizës në tavan, që dukej si një shqiponjë e madhe që kish kapur me sqepin e fortë një pre të rëndë. Mjeshtri që drejtonte punimet i shtërngoi dorën Sejdiut.

— Bëre mirë që erdhe, — i tha. — Sonte do na duhesh; kemi punë edhe me saldatricën tënde.

Sejdiu ndjeu se gjaku nisi t'i lëvrinte me shpejtësi dhe u skuq i tëri, si atë çast kur inxhinjeri e kish përgëzuar para shokëve për mbyll-

jen e të çarës së tubacionit; dhe një valë ngrohtësie i përshkoi krahërorin. Shokët po e vështronin fytyrëqeshur. Inxhinjeri i ra lehtë krahëve dhe i tha me shaka:

— Ama, të pushuar që bëre, o Sejdin!...

— U çlodha mirë! — tha Sejдини buzagas. E ndjente vehten si të lehtësuar nga një barrë e rëndë.

... Në mbrëmje vonë volanti u rregullua ...

VËSHITËSITË MPOSHTEN

Atje ku të jetë fronti më i vështirë i punës do të jenë si gjithmonë, të rinjtë. Kjo është motoja kryesore që karakterizon gjithë veprimtarinë e të rinjve në minierën e Kromit Thekën-Martanesh. Këtë parullë e vërtetojnë plotësisht rastet e shumta të heroizmit që kanë treguar të rinjtë e kësaj organizate. Është për t'u përmendur i riu Halit, i cili çau furtunën e dimrit, kaloi nëpër malet e Batrës dhe të Verjakut, vetëm për të arritur sa më parë në minierë dhe puna e tij në të mos ndërpritej. Halit Myrtja është nga fshati Lis i rrethit të Matit, por u rrit në malet e Kaptinës së bashku me minierën e Theknës. Erdhi në minierë që në moshën 16 vjeçare. Në fillim punoi punëtor transporti dhe brënda një kohe të shkurtër në sajë të punës së mirë që bënte e caktuan brigadier transporti. Mirëpo ky i ri, i pajisur me ideologjinë e partisë, në asnjë mënyrë nuk pranonte të rrinte në një punë të lehtë, prandaj me të mbushur moshën 18 vjeçare, me kërkesën e tij kaloi nga sipërfaqja në nëntokë. Haliti duke u udhëhequr nga parimet se: «interesat e tij janë të pandara nga interesat e shoqërisë në tërësi dhe se çdo punë që i shërben

kolektivit dhe shoqërisë është njëkohësisht dhe puna e tij personale» përqafoi menjëherë profesionin e vështirë të martelistit, të cilin e kryen më së miri.

Duke patur parasysh se duhet të kursejmë sa më shumë dhe të mbështetemi kryesisht në forcat tona, ky i ri revolucionar propozoi që me mbeturinat e marteleve të vjetër, të ndërtonte martelë të aftë për punë. Dikush nuk kishte besim në forcat e tij, por përgjegjësi i minierës, shoku Hajredin, komunist i vjetër, e përkrahu menjëherë këtë propozim. Marteli është material importi, prandaj duhet ta ndërtojmë sa ma parë, kështu mendonte i riu novator. Por ja që të ndërtonte martelin duheshin susta, «flutura», manikota dhe çekiçë goditës të cilët nuk i kishte miniera. Një mëngjez të ftohtë ai nisët për në Bulqizë e Batër për të kërkuar pjesët që i mungonin. Shokët e këtyre minierave e ndihmuan vëllazërisht. Por kur ai vendosi të kthehej nga Batra për në minierën e tij, filloi një furtunë e madhe. Minatorët nuk e lanë, por ai nguli këmbë që të nisej mbasi puna duhej përfunduar sa më parë. Ndërsa furtuna po shtohej, novatori nxitonte më tepër. Në orën 14,30 arriti në sektorin e minierës Lug i gjatë. Inxhinieri i sektorit u mundua që ta kthejë, por i riu ka vendosur që me çdo kusht të arrijë në minierën e tij, e cila ka kaq shumë nevojë për të e për martelin që do të ndërtojë. Haliti e kishte të qartë se liqeni i Sopeve ish shumë i vështirë për t'u kaluar, por vullneti i fortë fiton mbi çdo gjë. Fushën e Vervjakut, përveç furtunës, e kish mbuluar edhe mjegulla dhe dëborë. Rruga nuk dallohej fare. Humbi rrugën e u kthye 2-3 herë në të njëjtin vënd. Duartë nuk i lëviznin, por trastën

me veglat e martelit nuk e lëshonte për tokë. Mblo-
dhi edhe një herë forcat për t'u nisur, por këmbët
nuk i lëviznin. Në moment sytë i ndritën nga gëzi-
mi, drejt tij vinin dy punëtorët e stacionit të pom-
pimit të ekspeditës gjeologjike Thekën, të cilët qën-
druan tek liqeni i Sopeve për të marrë prej andej
ujë për sondat e çpimit. Këta dy punëtorë e sollën
në sektor dhe e shpëtuan nga vdekja. Të nesërmen,
megjithëse i sëmurë, ai e ndërtoi martelin e parë
me mbeturina të vjetra dhe e vuri në punë.

Për këtë të ri nuk ka asnjëherë tetë-orësh të
caktuar. Në çdo turn atë e shikon në galeri duke
pastruar valvolat e martelëve që bllokohen nga plu-
huri, duke grasatuar rrotat e vagonave, duke rre-
gulluar shina ose tuba. Para ca kohësh brigada nr. 1
e prodhimit duhej të punonte me një martel mbasi
tuba në «furnelin» e galerisë 12, ishte shpuar. Në
orën 22 lajmëruan Halitin. Ai u ngrit dhe vajti për
të rregulluar tubin e ajrit, sepse ndryshe plani nuk
do të realizohej dhe bombola do të shfrynte ajrin.

Çdo vit, në kohën e verës në minierën e Thek-
nës ishte problem uji për motorat. Për këtë, çdo
ditë, 3 punëtorë dhe një brigadier duhej të mbush-
nin fuçia me ujë në përroin që është 3 km. larg mi-
nierës, t'i ngarkonin në makinat e parkut të Tiranës
dhe t'i sillnin në depozitën e motorave. Kjo metodë
pune kishte shumë të meta si harxhim të tepërt të
fuqisë punëtore, furnizimi bëhej jo i rregullt, çen-
trali duhej të punonte në çdo kohë etj. Duke parë
të gjitha këto të meta, Hajredini dhe Haliti i pro-
pozuan kolektivit që ujin ta marrin nga një vënd
2 km. larg dhe linjën e ujit ta bëjnë me punë vull-
netare, me tubat jashtë përdorimit të marrë nga
gjeologjia. Linja e ujit u ndërtua në një kohë shu-

më të shkurtër dhe, si rezultat i kësaj pune, furnizimi me ujë gjatë gjithë verës ka qënë shumë i mirë. Por dimri i ftohtë bëri që tubat të ngrijnë. Për këtë gjë nuk mund të qëndrojnë indiferente organizata e rinisë. Brënda ditës, me anë tubash marrin ujin e sondës dhe e fusin në depozitë. Kështu bëhet e mundur që puna të vazhdojë normalisht. Ndërsa motorat punojnë me ujin e sondës, në anën tjetër të rinjtë vazhdojnë futjen e tubave në dhë. Në ballë të punës qëndron Haliti.

ÇI SHEH SYRI, IA BËN DORA

E kush nuk flet mirë për njeriun e kudhrës, për mjeshtrin 40-vjeçar nga Vunoi i lokalitetit të Himarës! Ai është i vjetër në profesionin e tij si kovaç.

Kovaç? kjo është pak për atë. Ai ka 7 profesione: kovaç, murator, elektrikist, motorist, marangoz, blegtor dhe kooperativist.

Në vendin e punës së tij qëndron varur parulla: «Më përparimtar është ai që punon, ai që e do punën, sepse vetëm puna mban gjallë shoqërinë dhe e zhvillon njeriun». Një tavolinë me vegla, një furçë e thjeshtë, dhe kudhra, ku ai rreh hekurin e skuqur. Ky është vendi i punës së tij, ku ai derdh djersën bashkë me ndihmësit për orë të tëra. Ai është i ndërgjegjshëm dhe nuk njeh orar pune. Nga duart e tij të shkathta furnizohen sot me vegla pune 18 brigada të kooperativës bujqësore të zmadhuar të Himarës, Pilurit dhe 4 brigada të kooperativës «Zaho Koka» të Vunoit. Thodhoriu, njeriu i thjeshtë, me përvojë e vullnet të madh, prodhon kazma, plugje, lopata, kosore, çekanë, etj., e të gjitha këto me punë dore. Prodhon 40 kazma të stomosura dhe të kalitura në ditë, kurse vetëm të ka-

litura 90 copë. Po edhe me plugjet nuk mbetet prapa. Duke patur të ngulitura thellë në mendje dhe zemër fjalët e partisë dhe të shokut Enver, për ta prodhuar bukën në vend, ai tani prodhon plugje me cilësi të lartë. Dikur plugu vetëm 12 ditë shkonte, se toka ishte e fortë, hapeshin toka të reja. Megjithë punën e palodhur të farkëtarit dhe ndihmësve të tij brigadat kishin mungesë plugjesh. Ç'të bënte kovaçi? Natën nuk e zinte gjumi, po mendonte, mendonte dhe thosh: «Po unë çfarë po bëj?

Dhe ja një çuk-çuk dëgjohej në kovaçanën e Thodhoriut edhe pas mesnate. Atij i kishte lindur një ide, që po e provonte në praktikë: plugut që shkonte 12 ditë i vuri një copë çeliku në majë dhe puna i doli me sukses. Tani një plug i tillë bën 60 deri 73 ditëpune, brigadat furnizohen tani si s'ka më mirë.

Kur dikush bisedon me Thodhoriun për këtë ai i flet me «ne».

«Ç'është e vërtetë, thotë ai, pa ndihmën e kolektivit unë nuk mund të bëja asgjë». Të shumta janë rastet kur ai ditën punon në prodhim, hap toka të reja me shokët në Vuno ose mbledh patate dhe pastaj në kovaçane vazhdon të derdhi djersë deri pas mesnate,

Thodhoriu është edhe blegtor i mirë. Vitin e kaluar kur u ndje nevoja në kooperativë për çoban, sepse vunjotasit e kishin për turp të kullosnin dhen-të, ai i mbujtur me mësimet e partisë, dhe idetë e saj revolucionare për të luftuar dhe kapërxyer çdo vështirësi, ndërmoi edhe këtë nisativë revolucionare; u ngrit i pari e shkoi çoban, por edhe kovaçanën nuk e la bosh, sepse ndihmësit e tij që ai po u mëson zanatin, e që do t'u lerë stafetën e

kovačanës në dorë, nuk e turpëruan. Ata bënë punën e ustajt të tyre dhe brigadat nuk u ankuan. Dëshira për të qenë gjithmonë shërbëtor i ndërgjegjshëm i popullit e ka bërë Thodhoriun shembull të lartë frymëzimi për të gjithë anëtarët e kooperativës. Ai ka përgatitur mbi 20 ndihmësa si murratorë, marangozë. Disa, — thotë ai, — edhe më kanë kaluar, ndonjëri është bërë edhe inxhinier. Ama më bëhet qejfi që bashkë me veprat rriten edhe njerzit e rinj për të cilët ka kaqë nevojë Atdheu ynë, që është kthyer në një kantier të madh ndërtimi.

Këtë vit ay krahas punës po punon për të nxjerrë edhe një libër për kovaçët.

— Pa libra, — thotë Thodhoriu, — nuk mund të jesh kovaç i zoti.

Mësimi, puna, zgjerimi i njohurive dhe thellimi në problemet teknike, për atë kanë qenë faktorë të domosdoshëm për ngritjen profesionale. Vendi mi i Plenumit të 3-të të Komitetit Qendror të PPSH dhe fjalimi programatik i shokut Enver Hoxha mbi kooperimin dhe revolucionin tekniko-shkencor, hapën për Thodhoriun rrugë të reja. Këto dokumenta me rëndësi historike e shtynë atë që përvojën shumëvjeçare të mos e mbajë në blloqet e shënimeve, po ta hedhi në letër e ta bëjë pronë të të gjithëve.

Thodhoriu, njeriu i punës në kovaçanë, ustai që përgatit nxënës, punëtori i thjeshtë në kooperativë, vaditësi i portokallave natën dhe blegtori, është një shembull i mirë edhe në përgatitjen ushtarake. Të gjitha këto, ai i bën sepse i studion me vëmendje të madhe dokumentat e partisë. Në kovaçanë të bie në sy menjëherë dollapi i vogël, por i bukur i bërë nga dora e tij, plot me dokumenta të partisë dhe fjalime të shokut Enver.

GJALLËRI E RE NË BJESHKËT E VERIUT

Në fshatrat e bukura të bjeshkëve tona të veriut po vërshon gjallëri e re. Vullnetarët po e ngrenë peshë rininë. Lufta kundër jetës së mbyllur e konservatorizmit është puna më e bukur e tyre. Të gjithë kanë të përbashkët një gjë: dëshirën për të mësuar, durimin për të ndihmuar shokun, vëllanë në malësi që të gjithë ta njohin e ta çmojnë me forcën e shpirtit revolucionar jetën tonë të madhe socialiste.

Krahas mohimit të së vjetrës, të tregojmë ç'është e reja

Në kooperativën bujqësore të Arrenit punojnë dy vajza vullnetare nga Gjirokastra. Kooperativistët i njohin këto vajza si luftëtare të palodhura, të thjeshta, të urta, të futura, të cilat «kudo punojnë mirë dhe na mësojnë si duhet të luftojmë çdo gjë të vjetër» — thonë ata.

— Ne erdhëm këtu që të mësojmë, thotë Vitorja.

— Këto vajza na hoqën barrën nga shpina e grave, thotë sekretari i organizatës bazë... dhe tregon:

Në fillim të fushatës së mbjelljeve pranverore ne u rrëmbyem nga puna e madhe që na dolli përpara, kështu harruam të mprehim vigjilencën kundër çdo gjëje të keqe që e rrëndon dhe e shëmton jetën e re në kooperativën tonë. Ja përshëmbëll: ne kishim vendosur që të mos lejonim kurrë të ngarkohen gratë në shpinë. Po zakoni na tërhoqi, nevoja na shtyu që për plehun të bëjmë përjashtim. Kështu gratë morën koshat me pleh në shpinë për t'i çuar në ara. Kjo gjë u la përshtypje të keqe vajzave dhe me njëherë i drejtuan kryesisë së kooperativës një propozim të thjeshtë që ne s'na kishte shkuar në mendje: «të bëjmë tezga, thanë. Nuk mund të lejojmë që të shkelim vendimet e partisë!». Komunistëve të organizatës sonë kjo gjë iu duk e pamundur, po shoqet ne na u qepën. Ato filluan vetë punën me tezga. Më vonë edhe gratë e tshatit. Dhe barra u hoq nga kurrizi i nënave e motrave tona.

Akoma: Kush duhet të shkojë vullnetare në jugë?

— I shihje vajzat e papërtuara. Kur bisedonin e rrinin bashkë me gratë në arë, në shtëpi. Kur u shtrua puna e nisjes së vullnetarëve për në jugë, ne menduam se do ta kishim punën shumë të vështirë. Po agjitatoret e flakta e kishin zgjidhur vetë problemin: në organizatë erdhën propozimet nga masa. Dhe ç'farë? Gra e nuse që s'kishin dalë kurrë nga fshati. «Edhe ne duam të shkojmë vullnetare si këto shoqet tona!» thanë ato.

Vullnetarët kanë plane të mira përpara për të gjallëruar jetën dhe veprimtarinë e organizatës-bazë të rinisë. Për shembull vullnetaret nga Gjirokastra kur shkuan në kooperativën bujqësore të Shëmrisë e gjallëruan organizatën dhe vunë në vend shumë boshllëqe në zbatimin e statutit të BRPSH.

Një mbrëmje që la përshtypje në shtëpinë e malësorit.

Detyrat e tyre shoqërore në fshat vullnetarët i kryejnë mbas pune. Ata nisen nga mësimi i partisë se edukimi duhet t'i shërbejë prodhimit. Në mbrëmje, pas pune në fushë, është mirë dhe e domosdoshme të merresh me probleme që kanë nevojë për zgjidhje.

Atë ditë do të bëhej mbledhja e organizatës së rinisë. Mbledhja që caktuar në mbrëmje. Vullnetarëve u bëri përshtypje fakti që në mbledhje nuk erdhi asnjë shoqe. Pse?

— Është vonë, tha një i ri. Zakonisht ne i bëjmë mbledhjet në mesditë! Nuk i lejojnë prindërit të vijnë vonë në shtëpi!

Vullnetarët akoma s'po e kuptonin këtë gjë, sa perëndon dielli të futesh në shtëpi. Po aktivitetet kulturele kur do të zhvillohen? Ata kujtuan kooperativën e tyre «Roja e kufirit» në jugë të vëndit. Atje zjente mbrëmja nga aktiviteti i rinisë. Edhe këtu duhet bërë një punë e tillë. Me këto mendime të mira në kokë vajzat u drejtuan nga shtëpia ku banonin. Në shkallë ishte varë një llampë me vajguri që ndriçonte. Vajzat trokitën në derë. I ngrysur dolli i zoti i shtëpisë:

— Tjetër herë, tha ai, mos më vini vonë në shtëpi. Nuk është zakoni ynë kështu. Është malësi këtu!

Vajzat buzëqeshën. Kur u ulën rreth vatrës, nën dritën e llampës vunë re fytyrën e mërzitur të zotit të shtëpisë.

— Së shpejti do të kemi dhe elektrikun, tha njëra nga vullnetaret.

— Rroftë partia, tha i zoti i shtëpisë.

Ai fliste prerë, sikur diçka nuk i pëlqente. Më në fund u tha:

— Sonde ma prishët qejfin. Nuk duhen bërë mbledhje në mbrëmje me cucat!

Vullnetaret e kuptuan pse vajzat e fshatit mungonin në mbledhjen e rinisë. Ato s'i linte zakoni i jetës së mbyllur, ky zakon i vjetër. U shtruan në bisedë për këtë çështje dhe i treguan malësorit se këtu ai nuk kishte të drejtë. Njeriu duhet të punojë në fushë, të zhvillojë aktivitete të ndryshme pas pune për të gjallëruar jetën e re. Vajzat ishin optimiste sepse sot në fshat kanë edhe shoqe vëndase, 30 shoqet e fshatit që u kthyen nga hekurudha.

Atë natë, në atë shtëpi biseda vazhdoi gjatë. Vajzat e jugut e bindën të zotin e shtëpisë mbi punët e mëdha që duhej të bënte rinia dhe se jeta në fshat nuk mbyllet në perëndimin e diellit.

Punë, edukim, shkollë

Një pjesëtar i grupit të vullnetarëve në kooperativën bujqësore të Zapotit dolli një çerek ore vonë në punë.

Kooperativistët këtë gjë se vunë re. Mirëpo një shoqe nga vullnetaret propozoi të bëhej një mbledhje e shkurtër për të parë si vete zbatimi i disiplinës në punë.

— Tani që jemi në kulmin e punës në bujqësi, tha ajo, a na lejohet ne që të humbasim minutën? A na e fal këtë gabim klasa punëtore që na ka dërguar këtu për të qenë në rregull me çdo gjë si në ndërmarrjen ku punonim?

Kooperativistët e kuptuan ku ishte fjala. Njeri u ngrit e tha:

— S'është ndonjë gjë e madhe! Pak u vonua ajo. O hu, po t'i shofim kaq hollë punët!

Po ky mendim nuk u përkrah. Dhe mbledhja e organizatës u bë. Kooperativistët i ngulën sytë te vullnetarja e cila u ngrit të bënte autokritikë, ashtu siç e ka zakon një punëtor i mirë. Kanë kaluar ditë e javë nga ajo ditë! Po kjo la përshtypje të thella te kooperativistët. Më parë kishte jo vetëm nga ata kooperativistë që vinin vonë, po dhe nga ata që mungonin fare në punë dhe brigada nuk çqetësohej aq. Kurse tani, të gjithë dalin në punë, punojnë mirë. Në pushim zhvillojnë biseda të frutshme dhe ndjejnë kënaqësi.

— Po ti, merr rrogë që ke ardhur këtu, e pyeti një kooperativist kandidatin e partisë Petritin.

Ai i tha se ishte vullnetar, vullnetarët nuk marrin rrogë.

— Po a jeni martuar, fëmijë keni, kush i mban?

— Kam dy fëmijë. Punon gruaja, kujdeset kolektivi — ju përgjegj vullnetari.

Kooperativisti e pa dhe një herë me habi. Dhe që nga ajo ditë ai rri bashkë me të në punë.

I ka thënë disa herë se edhe atij i ka mbetur merak që akoma nuk e kanë caktuar vullnetar. Ai është gati të niset ku të jetë nevoja. Atij, gjatë kësaj kohe mund t'i kenë lindur njëqind pyetje, po shëmbulli i njeriut që ka pranë i sqaron të gjitha. Kështu bëhet këtu: punë dhe edukim, një proces i vazhdueshëm, i pandarë. Dhe këtë proces tani e udhëheq nga afër, drejt për drejt klasa punëtorë me anën e komisarëve të saj në fshat.

Vullnetaret nga Durrësi punojnë si anëtare e kooperativës bujqësore të bashkuar Ujmisht. Me ta është dhe Nadirja. Kur pa vajza malet që zbrisnin thikë buzë Drinit dhe arat që vareshin shpateve si qilimë të çuditshëm, kur vështroi tokat e Reskut e të Skavicës, ato toka të pakta që i mbronin me një mijë vështirësi njerëzit, që të mos i marë erozioni, ju ngjall një ndjenjë e madhe respekti për këta njerëz të mirë të punës. Mendoi: Sa të fortë i bëri njerëzit partia: preku lehtë me dorë, sikur desh të sigurohej dhe një herë, vendin ku mbante dokumentin e kandidatës për anëtare partie.

Pastaj shtoi:

«Kur këta njerëz janë në çdo punë përballë vështirësive më të mëdha, luftojnë e fitojnë, unë si ta bëj me shkollën?» Nadirja është në vitin e tretë të gjimnazit. Dy vitet e para i mbaroi në shkollën e mbrëmjes në Sukth. Po ku është gjimnazi në Skavicë? Mal këndeje mal andej, Drini zhurmon në mes, lart një rrip qielli i gjërë sa shtrati i lumit që zhurmon.

— Rrugën na e treguan kooperativistët me zellin e tyre në punë, tha. Edhe shkollën të mos e ndërpres, edhe bujkeshë e mirë të bëhem.

Ajo është e gëzuar se ka dhënë provimet që i përkasin gjysmës së vitit të tretë të gjimnazit. Ja modeli i njeriut që përparon, në dallgët e jetës sonë revolucionare.

— Po të mos e vazhdoja shkollën, unë e dëmtoja partinë. Ja sepse: kur dolla vullnetare për në malësi tregon vajza, pati shoqe që më thanë: ç'të duhet ty aksioni! Ti je në shkollë, në vitin e tretë gjimnaz! Do ta humbasësh shkollën! Unë, kur erdha këtu, kujtova përsëri këto fjalë të liga e mendova: në qoftëse nuk do të vazhdoj shkollën, atë djem e vajza që janë në shkolla, do të thonë se aksioni e pengon shkollën. Dhe do të pengohet kështu thellimi i procesit të revolucionarizimit të rinisë, për të cilin ka kaq kujdes partia. Unë me veprimin tim bëra vetëm detyrën që tu tregoj shoqeve e shokëve se aksioni nuk e pengon shkollën. Shkolla kudo i ka të hapura dyert kur di mirë mësimet e partisë.

DASHURIA PËR SHOKUN

1.

Ditët e para të aksionit në punonim së bashku me brigadën, në sektorin e parë. Vëndi ku do të kalonte traseja ish shumë i thellë dhe e mbushnim duke marrë dhe në kodrën anësore. Po për këtë kishim hapur gropa në fushë.

Kishin kaluar katër ditë dhe tashmë ja kishim marrë dorën punës. Ditën e pestë tekniku kërkoi katër vetë për të hapur kanal. Aty do të vendoseshin tuba për kalimin e ujrave nga njëra anë, në anën tjetër të trasesë. Viktori, Andoni, Bardhi dhe unë shkuam pas teknikut. Secili me vehte mori nga një lopatë e kazëm.

Do të hapim kanal, mendoja. Më vinte pak keq se po ndaheshim nga brigada. Vetëm për këtë mërzitesha. Sa për punën jo. Në për këtë kishim ardhur. Si të punonim atje, në faqe të kodrës, si aty në vendin më të thellë të fushës, ku do të rridhnin ujrat, të njëjtën gjë bënim: ndërtonim hekurudhën: Por ja që, ndërsa çapitesha pas Bardhit, mëndja më rrinte atje, ku valvitej në erë flamuri i brigadës. Tamam sot e gjeti dhe ky, thoja me

vehte për teknikun, kur isha i vendosur të çoja aq karroca sa Bujari. Bardhi më mirë të mos qe caktuar për këtë punë. Para se të vinte në aksion, ai ka qenë i sëmurë. Po ai nuk i trembet kanalit. Po sikur t'i them komandantit për Bardhin? Jo. Ai do ta kuptojë se dikush ja ka bërë këtë, fshehtas. Do të ofendohet.

Mendueshëm hidhja hapat.

2.

Kështu ne nisëm detyrën e re. Kur punoja me brigadën s'më shkonte mendja kurrë, që atyre tubave të mëdhenj, të cilët zbardhnin tutje fusnës disa të shtrirë e disa me gojë përpjetë, do t'u hapja kanalim. Kurse tani kjo më dukej diçka fare e zakonëshme. Ç'është e vërteta akoma në fillim na merrte ndonjëherë malli për të, shtyrë një karrocë për të ngjeshur dheun më tokmak, por të ndrronim punë as që donim. Si të thuash, u dashuruam pas kanalit. E quanim: kanali ynë.

Ndodhte shpesh që ne të katër me lopata e çizme kalonim përmes vendit ku punonte brigada. Shokët na thërrisnin: Ej, kanali! Ç'kemi? Ne buzëqeshnim. Dhe si paqashje më ish mbushur mendja që vetëm ne të katërve na shkonte të na thërrisje me emrin aqë të çuditshëm për njerëzit, Kanali. Unë nuk mund t'i mendoja tani ditët e aksionit pa futur në mes tyre kanalim, kanalim tonë, në barkun e të cilit do të lëviznin ujrat e fushës.

Vetëm një gjë nuk shkonte mirë. Si të them. Ngjante diçka që s'duhej të ndodhte midis shokësh. Andoni ish më i forti nga ne. Punonte mirë. Ai gjithnjë mbaronte i pari. Por me të mbaruar punë, ikte.

Pranë tij punonte Bardhi, pastaj unë, kurse në skajin tjetër të kanalit Viktori. Andoni pasi kryente pjesën e vet fare mirë, mund ta ndihmonte paksa Bardhin. Ai e dinte mirë, që para se të vinte në aksion Bardhi kish qenë i sëmurë. Pastaj, fundi-fundit shok e kishte. Ja kjo s'më pëlqente. Andoni e kish mëndjen të mbaronte sa më parë dhe të ikte në kamp. Kur ne të tre ktheheshim, e shihnim gjithnjë në këndin sportiv. Më vinte çudi si s'e kuptonte ai një gjë të tillë. S'ishte qëllimi që t'i bënte normën Bardhit. Jo, jo. Bardhi punonte. As ish fjala për t'më lehtësuar mua me Viktorin që e ndihmonim. Këtu oëndronte diçka më e madhe se kryerja e normës: dashuria nër shokun.

Nia dy-tri herë isha matur t'i flisja Andonit, por se si më vinte. Po sikur t'më përgjigjei: Ke hall të shpëtosh vetë ti. Të them të drejtën e kisha marrë inat. Përpiqesha me të gjitha forcat të mbaroja përpara tij, por s'ia dilja. Dhe kjo vazhdoi gjer atë mbasdite.

Përsëri Andoni kish mbaruar përpara meje. Ai tani oëndronte ulur buzë viiës së ujit dhe lante cizmet. Pastaj u ngrit, hodhi lopatën në sup dhe trupi i tij u zhduk në shtegun që dredhonte për në kamp. Tani shikoja vetëm lopatën. Ajo lëku-

ndej sipas ritmit të ecjes. Nuk e di, por ajo lopatë që lëvizte sa andej-këndeje në atë qiell të përhimtë, më dukej si të ishte një dorë që më përqeshte... Pastaj edhe ajo u zhduk. Në sfond mbeti kodra e mbuluar me kaçube, në njërën faqe të së cilës punonte brigada jonë.

Unë kërceva jashtë kanalit.

Dielli tani hidhte pjerrtas në fushë rrezet e tij të fundit, të kuqe e të vakta. Buzë lumit plepat shushurin.

Fshiva fytyrën me këmishë dhe i fola Bardhit:

— Shtyu pak më tutje.

Ai lëvizi ngadalë çizmet nëpër baltë dhe unë me kujdes zbrita në kanal.

— Po të rrish pa lëvizur ftohesh, iu përgjegja pas pak dhe futa lopatën në baltë.

Ujët, që depërton mes poreve të tokës, na prish punë, mendoja i kërrusur. Tani dëgjohej vetëm përplasja e llucës, që ne hidhnim jashtë kanalit.

— Viktor! Më jep pak pagurin. Viktori nguli lopatën dhe mori pagurin e gjelbërt.

— Prite!

Vetëm ujët na pengon, vijonin mendimet e mija, ndërsa mbyllja kapakun e pagurit. Filtron pa pushim. Të ish toka argjilore s'do të ndodhte kështu. Por atëhere balta do të ngjitej si rodhe pas lopatës. Sidoqoftë, të bëhet njëherë ky kanal. Është kryesori. Kanalet e tjerë të këtij sektori do të hapen më kollaj. I mbledh ky ujrë pastaj, ky.

Bllef! Pas kurrizit tim ra diçka në ujë. Ndjeva t'më stërpiken shpina, krahët, qafa. Ktheva kryet. Edhe kjo na duhej. Prita që i kishim zënë ujët në hyrje të kanalit ish çarë. Ai tani derdhej në vendin e punës.

— Hyp shpejt sipër! më thirri Bardhi.

Unë kërceva nga kanali dhe vrapova atje ku hynte ujët. Viktori rrëmbeu kovat dhe u turr nga Bardhi.

Ta marrë djalli! E gjeti dhe ky. Por prap, mirë që ndodhi tani e jo natën.

Shtyja dheun për të zënë çarjen. Më kot. Rryma ish e fortë. Eh! Të dukej se për ditë me radhë brënda atyre ujrave të palëvizëshme ishte grumbulluar një inat, që tani çfrynte. Do t'na prishë betonin, thoja duke vështruar shkarazi në skajin tjetër të kanalit.

Vazhdoja të hidhja dhe me lopatë, por e çara trekëndëshe e gëlltiste e pangopur. Ky dhe i qullur nga shiu i mbrëmëshëm as që mund ta zërë, bluaja me vehte. Në kanal Bardhi dhe Viktori jepnin e mirrinin. Ah, t'ishte dhe Andoni. Viktori vetëm s'ja dilte me kovat.

— Të kishim një dërrasë për ta zënë, tha Bardhi. Shiko, m'u drejtua, se mos ka ndonjë aty rrotull.

Hodha një vështrim përçark. Ja ku qenka një, mendova, por larg. Sa të shkoj deri atje ujët patjetër do të kapërcejë pritën e vogël që ka bërë Bardhi. Betoni i porsahedhur do të shkojë dëm.

— Hë? më pyeti Bardhi.

— Ka një, por është larg.

— Vrapo!

Është larg. Ujët do të prishë betonin.

— Vrapo po të them!

Bardhi hodhi një hap përpara, u rrotullua dhe... i vuri shpinën pritës së çarë.

Unë për një çast mbeta i hutuar. Pastaj u lëshova me vrap. Ndër ato hapa që hidhja me çizmet

e rënduara nga balta s'mendoja asgjë, asgjë. Më dukej sikur nga të gjitha anët zëra të pa përcaktueshëm më thërrisnin: shpejt, shpejt, shpejt.

Kur po kthehesha me dërrasën në sup më doli para Viktori. Kështu të dy, duke rrëshqitur, vrapuam drejt kanalit. Dërrasa u vendos.

— Të largohem? pyeti Bardhi.

— Po, ju përgjegj Viktori.

— Më jep dorën, i thashë dhe Bardhi kërceu jashtë kanalit.

Ndërkohë mbriti tekniku. As që e vumë re se nga erdhi.

— Ç'ka ndodhur? Shpërtheu uji? Po betoni?

— S'ka gjë, s'ka gjë, — iu përgjegj qetë Bardhi.

— Mos... Po ti si je bërë kështu? qull fare.

— Ndrrohem në kamp. Viktor: hidhi dhe ca dhe. Ja tek ajo qoshja e dërrasës.

— Bardhi, hiqi rrobot. Ja tek ke këmishën time, i fola.

— Ndrrohu djalë shpejt, se do të ftohesh, i tha tekniku. Pra qënka çarë. Kush punon në këtë vend?

Asnjeri nga ne s'i foli.

— Ai, vazhdoi tekniku duke u përkulur nga kanali, që të gërmonte sa më shumë dhe sa më shpejt, ka holluar pritën. Kush punon këtu?

Përsëri asnjë s'ju përgjegj.

Ah Andon. Andon, mendoja i zemëruar duke shikuar Bardhin.

— Nejse, foli prapë tekniku. Herë tjetër duhet më kujdes. Shiko! Akoma s'i ke hequr këto ti?

Bardhi hoqi këmishën dhe kanatjerën të qullura e tërë baltë.

— Na Bardhi, i thashë duke i zgjatur këmishën time. Vishe shpejt.

— Mbaje, mbaje. S'kam të ftohtë.

— Merr dhe trikon time. Ja, është tek ai guri, i foli Viktori, ndërsa me çizme ngjishte dheun.

— Duhet hequr ujët, tha Bardhi pasi u vesh.

— S'ka gjë, ja preu teknikun. Për sonte mjaft. Tani djema nisuni për në kamp.

— Si u qull kështu, më pyeti kur Bardhi me Viktorin ishin përpara.

— I vuri shpinën ujit.

— Me të vërtetë! Xhanan djalë!

— Ty të qënkan mbushur me ujë çizmet, dëgjova Viktorin t'i thoshte Bardhit, kur ju afrova.

5.

Në çadër gjetëm vetëm Andonin, ishte shtrirë dhe pushonte. Asnjëri nga ne s'i foli. Seicili mori peshqirin dhe sapunin.

— Ç'u vonuat kaq sonte. Po ti ç'qënke bërë kështu, iu kthye Andoni, Bardhit. Mos kape ndonjë lepur?

Buzëqeshi. Por ajo i ngriu në fytyrë. Për një çast ai m'u duk si i ngërdheshur.

Askush s'iu përgjegj. Përsëri për një moment çdo gjë sikur mbeti pezull aty brënda çadrës sonë.

Pas darkës pashë Viktorin që po i fliste Andonit. Kur erdhi pranë meje më foli:

— Ja thashë. Po, po, ja thashë të gjitha. Të paktën ta ketë të qartë.

Atë natë ramë më shpejt se herët e tjera. Ishim të lodhur.

Vonë, nëpër gjumë, dëgjova një të kollitur. Pastaj një të dytë. Më doli gjumi. Ç'do të jetë? Përsëri një e kollitur. Hapa sytë. Drita e hënës hynte nëpër të çarën e hollë të derës së çadrës dhe si një rryp i ndritshëm pasqyre, shtrihej mbi trupat tanë.

Ai që flinte pranë meje u kollit.

Oh, Bardhi, menjëherë mendova. Është ftohur. Duhet t'i hedh batanien time. Dhe bëra të ngrihem. Por u ndala. Një hije lëvizi nga skaji i kundërt i çadrës. Ajo iu afrua Bardhit dhe ... i hodhi një batanie përsipër. Për një çast drita qumështore e hënës ra mbi fytyrën e hijes. Ishte Andoni.

UDHË VULLNETARËSH...

Nuk besoj se ka në vendin tonë një rrugë më të zhdërvjelltë, me aq shumë brryle e leqe sa ajo e Leqeve të Hotit dhe as krahinë me një bukuri të ashpër e me një terren kaq të shkapërdredhur sa viset e Kelmendit. Kur themi se ne i jemi futur revolucionit në thellësi, kjo do të thotë edhe që ne e futim atë në zonat më të thella malore. Dhe kur shoh që këtu pulsi i jetës rreh mu në mes të shkrepave, kupton se me ç'gjëimim rreh zemra e atdheut.

Një vit më parë, qindra studentë, me një shall aksioni në qafë, erdhën dhe ecën këtej rrugë pa rrugë. Orë të tëra më këmbë. Dikush edhe u tremb para vështirësive. S'kishte ecur kurrë kaq shumë. Dikë e zuri gjumi në mes të gurëve dhe mezi e gjetën. Komandanti, një oficer nga Skrapari, ndonëse kish bërë po atë rrugë, zbriste nga Selca natën dhe merrte në krahë ndonjë vullnetar të këputur nga udha e gjatë. Atë natë vullnetari i fundit mund të ketë mbritur aty nga ora 10 e natës. Ky ishte fillimi. Por ja që këto duar të rinjsh zunë kallo, thyen shkëmbinj, hapën rrugë. Kaluan muaj dhe maqina e Sali Shehut me targën

17-78 shkeli e para nëpër Leqet e Hotit. Dhe buria binte e binte. Thonë se atë ditë fëmijët, malësorët, kishin ndjerë një gëzim të jashtëzakonshëm. Të tjerë burije gjëmuar nëpër shkropa e lugje. Mbartnin ato çimento 500-she për ndërtimin e urave të reja, mbartnin tulla, tela e izolatorë të bardhë për centralet e reja, për shtyllat rrëzë katarakteve, bri kullave me çati të lartë ahë. Por si erdhën ato, si lindën kaq pa pritur në këtë pejzazh të çuditëshëm? Ishte një përpjekje prej viganësh që i bëri të shkunden këto pejzazhe viganë të kohëve.

U ngritën atëhere një trumbë çadrash në Grabom. Një tjetër në Tamarë e një e tretë në Selcë. Dy të parat tani s'janë më. Ato ecën drejt Vermoshit. Shtegëtuan. Nga larg këto trumba çadrash dukeshin si trumbë pullumbash. Dhe pullumbat fluturuan drejt veriut. Kjo stafetë malore origjinale, kjo rendje e qytezave, do të vazhdojë kësaj ane deri aty nga 16 tetori 1968.

Nga kabinat dhe spondet e maqinave, udhëtarëve, veç kurorës me shkropa e katarakte, do t'u duket sikur çfletojnë një album të gjallë të një piktori të papërsëritshëm. Pejzazhet e Cemit të mahnitin. Maqina jonë kalon tani mbi urën e Tamarës. Është një urë me harqe e me shpinë të kalldrëmtë. Të tilla gjen edhe në jugë. të ndërtuara që nga koha e Ali Pashës. Një malësor me kokën lidhur me shami, që ka zbritur në qytet për të tërhequr disa pajisje për një çerdhe të re, na tregon legjendën e kësaj ure. Dikur, një njeri deshi një vajzë me emrin Tamarë. Ditën e dasmës ajo nuk mund të kalonte në lumë si krushqit. Kelmendasi atëhere vendosi të ngrinte një urë. Dhe e quajtën ura e Tamarës. Mbi këtë «kockë të fortë»,

si një legjendë e re mbi të vjetrën, do të ngrihet një tjetër urë... Mbi këtë urë rrotat zgjojnë në kalldrëme tingujt e legjendës së lashtë. Mbi këtë ecën sivjet 1400 vullnetarë të rinj. Ata nuk ndërtojnë më një urë dhe nuk shkruajnë më një legjendë. Ata ngrenë dhjetra ura dhe çelin 75 km. rrugë automobilistike. Ata shkruajnë një roman heroik, që mund të titullohet edhe kështu: «Rinia e zjarrtë e aksioneve».

Gjatë dimrit, mbi male, mbi lugje, mbi rrugën e lënë për gjysmë, ra dëborë. Erdhi pranvera dhe vullnetarë e të rinj nga vise të ndryshme u mblodhën përsëri në Selcë. Përsëri filloi një këngë kazmash, barominash e varesh. Si kulme të saj herë pas here ngrihen shpërthime minash që shpartallojnë shkëmbinj e që i çelin udhën udhës. Kjo rrugë do përpjekje, heroizëm. Dhe këtu ai nuk pikon, por buron.

I ngjitemi këmbadoras një shkëmbi të pjerrët ku punojnë të rinjtë e të rejat e fshatrave dhe të qytetit të Tiranës.

— Na thonë brigada «Myrteza Kepi», — sqaron një djalë nga Selita. Futemi mes pluhurit të barominave dhe motopistoletave. Jemi tek ata që kanë «hesape me shkëmbin», — siç thotë një i ri. Është kaq lart sa vetëm duke parë poshtë të merrren mentë e mund të biesh. Të thuash «punë e mbarë» këtu është shumë pak. Të rinj varur me litarë hapin gropa për t'i mbushur me dinamit.

— E rrezikëshme? — pyes njerin. — Si qëndron ashtu?

— Vend e pa vend. Mezi të zë këmba një «sqep» guri, — thotë ai.

Këtu tani punojnë 10 nga të 40 «shokët e shkëmbit». Dhe ata i drejton Haxhiu.

— Tek ne kuadrot punojnë jo me një të tretën, por me dyfishin e kohës së punës. Me një fjalë, s'ka burokraci. E qartë? — thotë një i ri dhe përsëri ngre varenë.

Përposh janë dy shtëpi kelmendase. Kur malësori del herët në agim nga dera e kullës së tij dhe sheh se lart, si një tufë shqiponjash, të rinjtë i bëjnë një sharrim të pazakontë shkëmbit, ai nuk mund të mos mendojë për këta trima të rinj.

— He, m'u lumtë, o sokola të partisë! — na tha ai malësori që e ka shtëpinë në krye, — thotë Haxhiu. — Këtu ne jemi në kufi. Veç për këtë do ta hamë me dhëmbë shkëmbin. Kështu. Dhe pikë.

Haxhiu është shofer i degës së farërave në Tiranë. Në shumë rrethe ka çuar farë ai.

— Vetëm këtej jo. Pa, pa, ç'vend! Kur suallëm rrugën këtu e po s'do të mbetet gjë pa u bërë, për nder, po!

— Kur të kalosh këtyre fshatrave, veçanërisht tek ky shkëmb, patjetër do ta mbash maqinën, do t'i biesh fort burisë dhe do të kujtosh kohën e aksionit.

— Si or jo? Pse, harrohet dita e parë, kur u lidhëm me litar? Tani kemi bërë alamet shkalle, por në fillim ishte na... — thotë ai duke anuar pëllëmbën e dorës.

Ndodhi kështu: Në mbledhjen e sektorit u shtrua:

— Kush do të dalë vullnetar tek shkëmbi?

60 vetë u regjistruan njëri pas tjetrit. U zgjodhën më të fortit. Dhe ja, të nesërmen ata u gjen-

dën majë shkëmbit, si mbi një podium vigan. Lidhën litarët në një shkozë e në një frashër.

— Prit, Haxhi, të shohim shkëmbin! — tha komisari.

— Shkëmbin e pamë. Tani le të na shohë ai ne! — u hodh Haxhiu.

— Do të zbres unë, — tha komisari.

— Jo, — tha Haxhiu. — Prit një herë.

U lidhën që të dy. Pastaj ata u zhdukën.

— E ore! — u thërrisnin shokët. Në vend të «mirë, or mirë» — dëgjonin tingullin e varesë mbi barominë. U çelën vrimat e para. Plasën minat dhe të nesërmen zbritën dhjetë të tjerë.

Klasa punëtore tek ne është boshti i shoqërisë. Edhe kur flet për fshatin, edhe kur flet për këta vullnetarë, nuk mund të mos flasësh për klasën punëtore, për frymën e saj që depërton kudo. Heroizmi i saj është më i ndërgjegjshmi. Guximi i saj është më i bukuri. Ja sepse shokët e duan Haxhiun.

— Sot ma mblodhi masa, — thotë ai. — Më urdhëruan të mos futem më poshtë. Fryn shumë erë. Keq e kemi vetëm me sytë. Le, po më ka ndezur dhe me komisarin.

«— Eja më kontrollo, — i them.

— Jo, jo. Ti je punëtor dhe klasa punëtore ushtron kontroll mbi këdo, — thotë ai».

Dhe çdo ditë atë e kapin vullnetarë të rinj: «Haxhi, merrmë edhe mua tek shkëmbi. Do të punoj mirë» — i thonë.

Kur të kalojnë udhëtarët tek ky vend me emrin e bukur «Shkambi i Rrethit të Bardhë», le të kujtojnë se këtu ka punuar edhe një shofer. Atë do ta gjejnë rrugëve të atdheut kur i bie burisë së Gazit me targën 19-92.

— Kur erdhëm në fillim, ende s'kishte shkrirë bora, — thotë një e re. — Ai shpati përtej ishte plot. Tani ka mbetur vetëm një rrip i vogël. Të tillë ka në çdo faqe mali. Sa bukur që duken! Sot kemi çfaqje. Ejani ta shihni!

— Ç'thotë «Traktori» i Lushnjës? — pyet dikush.

— Po i kthen malet në fusha, — përgjigjen.

Malësorët në Myzeqe shtrojnë shina të hekur-ta. Myzeqarët në Kelmend çelin rrugë. Ndrim postesh dhe fronti bëhet më i fuqishëm.

Durrsakët punojnë pranë një katarakti. Vullnetarëve të vitit të kaluar u kujtohet se si zbriste ai nga lart si një litar i bardhë. Si një litar që çthurej kur frynte veriu i majëmaleve. Por katarakti tani ndryshoi shtrat, devijoi. Zbret njëherë mbi rrugë e pastaj derdhet me më pak vull. Rënia e tij natyrore është fiksuar vetëm në fotografitë studenteske.

Brigada «Adem Reka» mban për të tretën herë flamurin e sektorit. Këto vajza të shkathëta e të gëzuara, këta djem punëtorë që çdo muzg e çdo agim e mbushin me këngë, dinë të çelin rrugë e të ndërtojnë jetë...

— Grupi i elektrifikimit, pasdite do të shkojë nëpër shtëpitë malësore! — thotë komandanti.

Nga megafoni, mbështetur mbi një bigë arre, përhapen tingujt e një kënge gazmore. Në këta shkrepë ajo bëhet shumë e dashur dhe merr një timbër të veçantë. Çdo pasdite zhvillohet konkursi. Këngë, valle, parodi, skeçe, që lindin aty për aty. Punohen materiale të partisë e të shokut Enver. Jeta kalon mbushur me ngjarje dhe emocione të reja.

Vajzat e Buzmadhit në Fier, kur të kthehen në fshat, do të çojnë këtë ambient aksioni. Ato janë rreth 30. Këtu kanë krijuar grupin artistik.

— Po, kur të kthehemi në fshat, ndonjeri do të thotë:

— More, po paska ardhur estrada e shtetit këtu! Shikoni ç'bëka aksioni!

— Shoqet tona që shkuan në hekurudhë, u shoqëruan edhe me ndonjë prind. Ne jo. Dhe kjo është gjë shumë e madhe.

Mbi çadrat vullnetare po bie muzgu. Muzgjet aq të bukura të atyre viseve të zgjojnë kujtime. Këto çadra janë ngjitur me shtëpinë e Norës së Kelmendit. Veçse në to s'jeton osmanlliu, të cilin Nora e vrau me thikë në dorë brënda mu në çadër. Në to jetojnë Norat e reja, Norat e 1968-ës...

Z È V È N D È S I M I

I biri kish rënë në përpjekje me armikun. Kur erdhi i ati, ne i thamë:

— Djali nuk ndodhet tani. E kemi roje.

— E dij, tha ai — kam prurë djalin tjetër për ta zëvendësuar në roje partizane.

Kjo bisedë nuk ka të bëjë me ngjarjet e këtij tregimi. (Ajo thotë se kur u vra një partizan, gjatë luftës, i vëllai erdhi dhe e zëvendësoi). Po kjo përkon me ngjarjet e ditëve të sotëshme të punës, përkon me Shkurten: historia e ngjarjeve të ditëve tona rritet si një vazhdë e luftës. Unë nuk do të tregoj për Shkurten, por për një rast tjetër, ku heronjtë e ngjarjeve jetojnë dhe sot. Ata i gjeta në udhë të hekurt.

Ishte...

1

Kjo ndodhi në vitin 1967, më 2 maj. Atëhere sa ishte formuar kooperativa malore. U shtinë pushkë për këtë: zakonisht pushkë shtinin kur familjes i lindëte djalë (simbas mendimit «shtyllë e

shtëpisë») dhe kur bëhej dasmë, se këto ishin kthesat familjare. Po jeta jonë mbujti dhe një kthesë të re: pushkë për formimin e kooperativës...

Si anëtar i kësaj kooperative ishte dhe një i ri. Ai quhej Hysni. Kish vetëm babën dhe nënën.

Më 2 maj ai dhe Mali, një shok i vet, ngarkuan mushkat me patate për t'i çuar në kooperativën fqinjë, se i duheshin për t'i mbjellë. Mushkat djersitnin nga barra.

Kooperativa fqinjë priste patatet. Rruga është e gjatë, e lodhëshme.

— Mali, një kapsulë mine.

— Ku e gjete?

— Ja...

Hysniu diç po gërmonte në atë kapsulë mine.

— Kujdes, ato janë të rrezikëshme!

— T'i lajmërojmë me krismë se po sjellim patatet për t'i mbjellë.

Livadhet, kështu quhej vendi, heshtnin dhe kishin freski asaj dite maji. Po Hysniu ua prishi qetësinë.

Një krismë.

— Hysni!

U duk sikur krisma për të dhënë lajmin, shpërtheu nga grushti i tij: gishtat e dorës së majtë u copëtuan.

2

Kështu mbaroi pjesa e parë e këtij tregimi.

Aksidenti ndodhi. Mali e kapi për krahu Hysniun dhe ktheu rrugën.

— Ku po më shpie?
— Në spital.
— Po patatet? Ata presin të mbjellin.
— Le të presin.
Hysniu e mblodhi veten nga kjo krismë.
— Jo, do të çojmë më parë patatet.
— Ti s'je në vete, or burrë!
Ku ishte burrë ai (!) Ai ishte nëntëmbëdhjetë vjeç.

— Ata presin. Folu mushkave, Mali!
— Po ti, nuk ke marrë? ...
— Mali, po ti po vonon. Unë e kuptoj sa më tepër të vonohemi, aq më keq për mue.
— Hajde, pra.
— Unë po kthehem vetë në spital. Ik e ço patatet.

Një vazhdon rrugën për në kooperativën fqinjë ku e presin për patatet, një kthen dhe vepron tërthoreve.

Monopatet panë një nëntëmbëdhjetë vjeçar me njërin grusht të coptuar. Ai ish i vetëm po veten nuk e lëshoi: shoku ish nisur të kryejë detyrën.

Hysniu arriti në spital.

— Ç'ka ndodhur? — i thanë atij.

— Kishim ngarkue patate ...

3

Pjesa e tretë e këtij tregimi fillon më 15 mars 1968.

Në spital Hysniut i kishin hequr tre gishtrinj, ndërsa njërin ai nuk e lëvizte dot. Dhe sot e kësaj dite ai ende ndjen dhimbje në dorën e majtë e kjo

ndodh nga që nuk është rrahur me punën, se koha e aksidentit nuk është e largët.

Dhe vazhdoi të përshkonte ai tërthoret e maleve, mbas kafshëve të ngarkuara.

Ishte i ri, 19 vjeç. Shihte shokët që punonin më shumë. Dora i dhëmbte.

Një natë ai shkoi në shtëpi gas e shënd.

— Ç'farë ke? — e pyeti baba.

— Dola vullnetar.

Nëna i tha:

— Druhem se nuk kanë me të pranue.

Po ai shkoi vullnetar.

— Udhë të mbarë! — e uruan prindët djalin e vetëm.

Kështu është jeta jonë: fëmijët veten, çdo gjë ia kushtojnë Atdheut. Unë, nuk e di, pse e shëmbëllej këtë çast me nënën e Llesh Palit, kur nisi të birin ushtar. Kur e takova një herë, para disa vjetësh, ajo më tha: «E përcolli nana ushtar». Po kënga thotë: «E martoi në vijë të kufinit». Dhe ai 19 vjeç ishte.

4

Prindët përcuallën Hysniun vullnetar.

Ai ndejti në hekurudhë vetëm 15 ditë. Punonte së bashku me shokët. Ato ditët e fundit se si u hap fjala në brigadë që dora kish mundësi t'i rregullohej. Sa do ta dëshironte ai një gjë të tillë! Ai s'e kish dorën ndaj dhe e çmonte atë si vlerën më të madhe. Ajo vazhdonte t'i dhimbte gjatë punës.

Një ditë ai shkoi te mjeku.

— Për çfarë ankoresh? — e pyeti mjeku.

— Due me më rregullue dorën! Më kanë thënë se rregullohet.

— Kush?

— Shokët e mij, po ajo më dhemb ende e më pengon.

Mjeku si e vizitoi tha:

— Ti nuk duhet të punosh. Duhet të kthehesh në shtëpi.

— Jo, he burrë! A don me luejt me mue?

5

Dhe një ditë ai u gjend në shtëpi. Kur e pa i ati, tha:

— Po ti, ku i ke shokët?

— Në hekurudhë. Unë nuk mujsha me punue dot.

— Sa të mujshe, veç të kishe ndejt me ta.

— Më përzuni doktori.

I ati ndejti një çast si i zënë ngushtë. Ata ishin përballë njëri tjetrit: dy mosha, dy jetë, një mendim.

— S'ka me ndejt kazma bosh, — tha baba.

— Më thanë shokët, se do të punojnë dhe për mue — tha djali.

6

Idrizi tani është në hekurudhë. Atë nuk e thërrasin në emër, po thonë «Babai i Hysniut». Ne tani bisedojmë qetë qetë në një qoshe të barakave. Unë mundohem të zbuloj shkaqet që e shtyjtën

atë të zëvendësojë të birin. Po Idrizi shpjegon thjeshtë:

I thashë sekretarit të partisë: «A po më ep një shkresë se due me shkue në hekurudhë në vend të djalit?»

— Pse, ku asht Hysnia?

— E ka kthye doktori.

Dhe ai ia dha shkresën. Idrizi erdhi në hekurudhë, vullnetar.

— Faleminderës prej brigadës, më ka pritun mirë!

Kështu ai zëvendësoi të birin. Më gjatë nuk shpjegon. Dhe është e kotë të mundohesh për të zbuluar nga biseda atë diçka që e shtyji të ndërmarrrë një veprim të këtillë, se ky zëvendësim është i ligjshëm, është diçka e qënësishme që përbën jetën tonë: asnjë vend nuk mund të ngelet bosh, Atdheu na fton.

Ja kështu historia e ngjarjeve të ditëve tona rritet si një vazhdë e luftës. Një vritej në luftë, atë e zëvendësonin të tjerët, Shkurta ra, atë e zëvendësoi gjithë një rini...

Dhe Hysniu nuk mundej, nuk e lejonte mjeku, po i ati kapi kazmën e tij.

NAFTËTARI DHE NAFTA

Jeta e tij është e lidhur fort me naftën. Puna e mirë e ka bërë të njohur në kolektiv dhe çdo punëtor thekson me krenari se «ai është naftëtar». Këtij naftëtari i përket dhe kjo që tregojnë:

... Pasi mbylli, me përpjekjet e përbashkëta të të gjithë shokëve, fontanën e pusit B-35, Nebiu i larë krejt në naftë, drejtohet për në shtëpi.

— S'e harrove shtëpinë e vjetër, — i thotë një shok në të hyrë të lagjes.

Nebiu buzëqeshi. Nuk e kuptoi ç'deshi t'i thosh shoku me atë «shtëpinë e vjetër».

— Si dukesh me shtëpinë e re? — vijoi pyetja.

Tani naftëtari kuptoi se adresa e shtëpisë së tij ishte ndërruar. Kolektivi i kishte dhënë shtëpi të re. Shokët ishin kujdesuar, kishin ndihmuar familjen në sistemimin e plaçkave. Naftëtari ndroi rrugën, u kthye nga shtëpia, që ende nuk e dinte pikërisht ku binte. Zemra i dridhej nga gëzimi. Mendonte: «nafta kalit shoqëri të fortë...»

Puna e naftëtarit është një mjeshtëri e hollë, lum ai që e zotëron! Nebiu qëndron para nesh si naftëtar. Por kjo do të thotë të jesh edhe meka-

nik. Dhe Nebiu është mekanik. Kjo do të thotë të jesh edhe montator. Dhe Nebiu është edhe montator, bile i rrallë. Kjo do të thotë të jesh traktorist. Dhe ai është dhe traktorist. Shkurt, ai ka një mjeshtëri që përfshin shumë mjeshtëri. Dhe që t'i zotërosh ato mjeshtëri që i duhen naftës, duhet të jesh naftëtar i vërtetë.

— Nafta i duhet Atdheut. Ne e duam Shqipërinë, duam ta bëjmë të fortë, të fuqishme e më të fuqishme. Prandaj vendosëm që këtë vit të kemi një rritje të hovëshme në prodhimin e naftës.

Kështu na tha Nebiu. Ky është mendimi dhe vepra e kolektivit të NMSH-së së prodhimit të naftës Nr.1 në Patos. Dhe ai i hyri kësaj pune dhe do t'ja dalë, ai i ka parasysh të gjitha përpjekjet titanike që duhen bërë për të rritur prodhimin e naftës. Duhet punë e lodhëshme për të marrë sa më shumë naftë nga pusët që janë në veprim, duhen shtuar pusët e reja. Dhe bashkë me këto duhen marrë masa të jashtëzakonëshme organizative në prodhim, duhen bërë investime të reja në zona e puse. Të gjitha me forcat dhe rezervat e brendëshme. Në këtë front pune të lavdishëm po rriten naftëtarë të lavdishëm.

Edhe Nebiu u rrit bashkë me naftën. Jeta e tij ka po aq histori sa nafta.

— Kur fillova punën këtu, më kujtohet si tani që një inxhinier u shpjegonte punëtorëve këtë që po bëjmë sot, — thotë ai.

Aty afër ishte pusi. Punëtorët po nxirrnin tubat nga thellësia, pasi pusi kish nevojë për riparim nëntokësor. Tani naftëtari e di se ç'duhet bërë. Atëhere nuk dinte. Por Partia i kishte thënë se do të bëhet naftëtar duke punuar e studjuar.

Të ndrrosh një pompë atje thellë nën tokë, është punë e vështirë. Bile këtë punë ai e mësoi dhe bëri sa e sa ndrrime pompash në puse jo vetëm në shtresat e njohura, por edhe në shtresat e reja. Vullneti i fortë, puna këmbëngulëse e ngriti punëtorin e thjeshtë në cilësinë e mjeshtrit. Ku ishte puna më e ngutëshme dhe më e vështirë për riparimet nëntokësore të puseve, thirrej brigada që drejtohej nga Nebiu. Shpesh ndodhte që ai të qëndronte në krye të punës me ditë të tëra, pa pushuar. Vinte përgjegjësi i zemëruar:

— Nebi, sa herë më duhet ta përsëris? Ju akoma nuk bindeni të lini punën? Shko, i dashur: pas punës punëtori ka nevojë për pushim.

Naftëtari i bindej përgjegjësit, disiplinës. Me hapa të vegjël, kokën ulur, krejt i pakënaqur, largohej. Por nuk arrinte dot gjer në shtëpi dhe kthehej përsëri në punë. Përgjegjësi përsëri e «zbulonte» dhe e «dëbonte». Po kurrë nuk ja dolli: Nebiu kthehej në shtëpi vetëm atëhere kur nafta rridhte nga pusi, mbushte depozitën, shtyhej me pompa nëpër tubacione drejt uzinave të përpunimit.

Gëzimi më i madh për një naftëtar është zbulimi i zonave të reja naftëmbajtëse. Nebiu nuk mund ta harrojë kurrë atë kohë kur pompa nga thellësia e pusit V-622 nxorri curilet e parë të naftës.

— Pusi që shumë i gjallë, — i rikujton Nebiu. — Ai jepte mjaft erupsion. Kështu e ka nafta, del e pakomanduar. . .

Ditë e netë pa gjumë, punë plot mundime e lodhje. Por asnjë naftëtar nuk tha «u lodha», pasi ndiente gëzim e forcë sa ç'ndiente Atdheu. Dhe nafta u komandua nga naftëtarët tanë. Tani pusi V-622 është rrethuar nga një pyll i tërë kullash.

metalike. Nafta rrjedh nëpër tubacione. Sot këtu është zona e re e naftës, e komanduar nga mjeshtër të zotë.

Po Nebiu? Edhe ai rritet. përsoset në mjeshtëri. Shton punën, studimin. këmbënguljen.

Në një pus naftë dolli kjo çështje: Gjatë punës që bëhej për përvetësimin e tij, presioni u rrit në grykën e pusit. U rrit 107 atmosferë. Kurse pajisjet ishin të presionit të ulët. Duheshin vendosur pajisje të presionit të lartë.

— Vete unë t'i ndroroj pajisjet e grykës. — tha Nebiu.

Në momentin kur po bëhesh montimi përfundimtar, pusi shpërthen fontane gazi. Dolli një rrezik serioz: mund të shpërthente flaka.

Duhej një konsultim për të kapërcyer këtë vështirësi serioze, të papritur.

— O burra, të zëmë pusin! — gjëmoi zëri i Nebiut.

Shokët e panë atë që u hodh në grykën e tij. Dy orë rrjesht i bëri ballë ai fontanës së gazit. Por thonë se gazi s'di shaka: të ze frymën. Nebiu ra i tronditur nga era mbytëse. Drejtori nxitoi t'i hiqte vërejtje mjeshtërit, i cili ishte shumë i shqetësuar për shokun. Kur një ndodhi tjetër e përmbysi ngjarjen. Nebiu u ngrit. U vërsul përsëri në grykën e pusit që villte gaz fontane. Punën që la për gjysmë e vazhdoi deri në fund.

Pusi u zu. Naftëtarët përqafohen. Mieshtri nuk harron t'i japë përsëri këshilla. Por ja, disa ditë më vonë para naftëtarëve u çfaq përsëri një pus i ri kapriçioz.

Atëhere holluesi nuk përdorej me automate që të rregullonin dhënieën e holluesit në puset në shfry-

tëzim. Duke mos përdorur automatet, krijoheshin vështirësi në punën e pompave thellë në puse. Lindnin punë të vështira, vidhosje e çvidhosje pompash thellë nën tokë. Kjo e shqetësonte shumë Nebiun me shokë, pasi puset ndalonin shpesh. Prandaj i hynë punës për vendosjen e automatëve. «Nebiu përballon çdo punë. Atë ne e njohim si njeriun e gatshëm e të aftë dhe kemi një besim të përba-shkët. Ai është mjeshtër i rrallë i pastrimit të pu-seve të naftës» — tha një naftëtar.

Disa kohë më parë Nebiu i tha sekretarit të or-ganizatës-bazë se komunistët duhet të zotërojnë e të drejtojnë mirë edhe maqineritë e rënda. Vull-neti e studimi bëjnë çdo gjë. Brënda një kohe të shkurtër Nebiu mësoi të drejtojë traktorin e rëndë që përdoret për pastrimin e puseve. Fronti i tij i punës nuk është një pus naftë, por gjithë fondi i ndërmarrjes.

Një ndodhi e re në pusin B-35 e ngriti akoma më lart ndërgjegjen e punës së këtij punëtori. Pusi shpërtheu fontane. Dymbëdhjetë ditë e dymbëdhje-të netë Nebiu s'iu nda grykës së pusit. Akoma edhe sot fusha nxin nga veprimi i fontanës, që kish një rreze prej më se 20 metrash. Kur shpërtheu kjo fontanë, arriti urgjent në vend reparti avaro-shpëtues i minierave. Nebiu mund të thoshte edhe kështu: «Unë jam traktorist. Punë këtu s'kam. S'jam as anëtar i repartit avaroshpëtues». Dhe mund të hiqej mënjanë. Por ai nuk ka ndërgjegje mikroborgjezi, por ndërgjegje të shëndoshë të kla-sës punëtore. Ngarkoi bombolat me oksigjen, veshi maskën dhe u drejtua te gryka e pusit. Kolektivi ishte shumë i shqetësuar për fontanën, por edhe për diçka shumë më serioze: mos rrëmbehen nga puna

shokët dhe harrojnë kujdesin për jetën? Ja thanë këtë Nebiut dhe e këshilluan të largohet. «S'është punë për ty», e këshilluan. Dhe vërtet të hapje e të mbyllje saraqineska në grykë të këtij pusi duhej vënë përpara edhe jeta.

— Pusin do ta zemë patjetër, — u jepte zemër shokëve Nebiu.

Midis gazit e naftës që shpërthenin me zhurmë shurdhuese nga thellësia, ditë me radhë qëndroi e punoi ky mjeshtër i nafës. Ai pati guximin ta mbyllë vetë saraqineskën qëndrore, duke i bërë ballë një presion gazi e nafte prej 100-120 atmosferash.

Pikërisht ky që ai naftëtar që i solli një gëzim të madh gjithë kolektivit të naftëtarëve të NMSH-së së prodhimeve të naftës Nr. 1 në Patos. Por pikërisht këtë ditë kolektivi, kishte vendosur t'i jepte shtëpi të re.

— Po ta kishim pyetur, ai do të na thoshte: «Unë jam mirë. Jepini shtëpi një shoku tjetër që ka më shumë nevojë», — tregon Reshati, sekretari i komitetit të partisë i ndërmarrjes.

VULLNETARËT

— Makina duhet hequr — tha edhe Aleks. Ai pa nga dritarja agimin që po skuqej dhe u dëgjoi këngën vullnetarëve që vazhdonin të mbartnin në krahë listela e tulla.

« — O prina moj Parti e dashur

prina ne ... »

— Po, po, makina na duhet. Ja, tani po ta kishim do ta nisnim me gëlqere për në Lladomericë — tha shoku i shtabit me sy të skuqur nga pagjumësia. — Si dreqin i ndodhi këto ditë?! — Ashtu është. Veç kësaj s'duhën penguar njerëzit — tha edhe traktoristi. — Unë po nisem që tashti, si thoni ju?

Shoku i shtabit me sy të skuqur, që kish vënë në vesh receptorin, pohoi me kokë.

— Për disa minuta më ke edhe mua pas, — tundi kokën Aleks.

Në shtab hynin e dilnin, njëri jepte urdhëra, dikush shkruante me nxitim dy fjalë në një copë pusullë, një zile telefoni që bie.

«Stalineci» që ndodhej jashtë shkuli pllakat e zinxhirëve nga dëbora e ngrirë dhe, si u rrotullua në vend, mori kthesën e u nis.

— Të marr ca dërrasa — tha Aleks i — do të na duhen për atje.

— Përse?

— Po ja, t'i vendosim gur mbi gur e i afrohem i makinës.

Shoku i shtabit me sy të skuqur i shtrëngoi dorën dhe i uroi:

— Punë të mbarë!

Makinat e ngarkuara me materiale shpejtonin. Asnjë nuk ndodhej bosh. Të gjitha lëviznin e diku shkonin. Ai s'mund të priste më. Pastaj a mund të pengoheshin makinat në këtë kohë?

Dhe s'e vrau gjatë mëndjen. Pellgu i Gradecit ndodhej gjysmë ore larg. Aleks i vajti tek stiva dhe zgjodhi tre dërrasa të gjata. U përkul, i vuri mbi kurriz, po pesha e tyre e kërrusi. Pastaj u çapit mes për mes dëborës.

Puna me turne e vullnetarëve e kish zgjuar që natën.

— Ndofta që i vetmi shofer që s'i njihte këto gryka, andaj i ndodhi ajo që... — mendoj Aleks i dhe iu kujtua ngjarja.

I ftohti, që dita ditës sa vinte po shtohej, i spërkati malet me dëborë. Dëborat solli me vehte prej bjeshkëve një erë të ftohtë dhjetori që të mpinte. Pas kthesave zik-zake dukej sikur mbinin makinat. Autokollonat, me materiale për zhdukjen e rrënimëve të tërmetit, lëviznin nëpër Dibër. Nga qielli flokët e butë e të bardhë, herë si miza e herë si flutura, derdheshin gjithënjë dendur e dendur. Makinat me zinxhirë e pa zinxhirë e shtruan dëborën, e shtypën dhe e ngjeshën mirë. U formua një akull i lëmuar si xhami që natën prozhektorët e makinave e bënin të ndriste.

Mbrëmë në një kthesë të fortë një makinë pa zinxhirë rrëshqiti: gomat s'iu bindën frenave dhe ajo filloi të bjerë teposhtë. Shoferi arriti të dalë, ndërsa makina ra në Drin, në pellgun e Gradecit. Kjo ndodhi në rrugën midis Shupenzës e Maqellarës, atje ku nga një anë lartohen shkëmbinjtë e në krahun tjetër gumëzhin rrëmbyeshëm Drini.

Shoferi që shpëtoi e që ishte futur në ujë gjer mbi gjunjë për të dalluar makinën, arriti në mesnatë i tkurrur. Me buzët e mavijosura ai pëshpëriti disa fjalë dhe ata të shtabit e kuptuan ngjarjen. Mjeku urdhëroi që të shtrohej urgjent në spital se mund të qe plevitosur. Shoferi që s'dinte ç'të bënte iu bind atij.

Vullnetari, nën peshën e dërrasave, me bisht të syrit vështronte anash natyrën që i çpalosej.

Ai vinte për herë të parë në Dibër. Kish dëgjuar të flitet për madhështinë e ashpërsinë e kësaj krahine. Por Aleks i nuk erdhi për ta parë vendin, ai erdhi për ndihmë. Mikpritjen e dibranëve e njohu që natën e parë. Ata i pritën me zemër të hapur si vëllai-vëllanë në atë kthinën e ngushtë e të pashëmbur.

Gjatë këtyre ditëve kish parë e njohur shumë gjëra.

Kaloi pranë stallave të kooperativës dhe vërejti dy kazanët e mëdhenj me ujë, që po i ngrohnin për të përgatitur llaçin. Iu kujtua shtëpia që ngrihën për dy ditë e për dy netë. E, kohë rekord — mendoi. Ata lot në sytë e fëmijëve të nënë Sabries që dolën nga çadra pranë manit e hynë në dhomë. Iu kujtua ajo marangozja laçjane që punonte me turnin e natës e përgatiste dërrasa për dyshemetë. E gjatë kohës që do të qëndrojë këtu kishte ven-

dosur t'i mësojë procesin e punës në sharrën — kombinat edhe asaj moshatares së saj vëndase. Po ai shkodrani që preu dorën me sharrë dhe nuk e la punën?

— Hej!... shoku vullnetar — dikush i thirri Aleksit dhe ai ndjeu afër një frymëmarrje të rëndë. Pranë i erdhi një njeri. Ai mbante në duar dërrasa. E shikoi nën vetulla dhe... njohu shoferin.

— Po ti more? — e pyeti me zë qortonjës.

— Po vij për te makina.

— Të lejoj doktori të dalësh?

— Ohu, doktori të mban për një kollë tri javë. Sa ju pashë më vajti mëndja se po shkoni atje. I thashë infermieres, por s'qe e mundur. Ashtu. I mora një shoku pallton dhe dola nga dritarja.

Aleksi i pa poshtë palltos së shkurtër pizhamatë me vija të spitalit.

— Unë të them të shkosh menjëherë.

— Jo, jo, në asnjë mënyrë!

— Atëhere, ose kthehu ti ose po kthehem unë — e ngriti zërin Aleksit dhe ndaloi në vend. Shoferi u fut përmes dëborës dhe i doli përpara. Vijoi rrugën duke i thënë:

— Po ti mos u nxeh, mor shok. Ja, sa ta nxjerrim makinën, të bëj nja dy rrugë dhe do të shkoj vetë të shtrohem.

S'kish ç't'i bënte. Shoferi tha:

— Po ajo vullnetarja që iku nga spitali pa mbaruar kurat?

Vijuan rrugën. Ndezën nga një cigare. Njëri mbajti me një dorë shkrepsen, tjetri fijen. Aleksit nga pas i vërejti duart. Gjeti atë karakteristikën e përbashkët për të gjithë shoferët. Duart i kish të mufatura e të skuqura. Gishtrinjtë e enjtur i qenë nxirë.

Të dy janë vullnetarë. Gjer mbrëmë s'njiheshin, por ja që tani u duket sikur janë njohur prej kohësh në kantieret e ndërtimit.

— «Shoferi ndofta si njihte këto gryka», — mendoj Aleksi.

Bashkë me erën që nisi të fryjë përsëri, Aleksi dëgjoi zërin e shoferit.

— Që ditën e parë erdhët në Dibër?

— Erdha ditën e tretë. Sapo pata filluar lejen e zakonëshme dhe vajta në fshat. Lexova gazetën dhe u nisa.

— Çfarë profesioni keni?

— Jam elektrikist

— Eh, ç'fat që paske?

— Si the?

— Paske fat, thashë. E di apo jo, do të bësh elektrifikimin. Do të vesh një gur të madh, të fortë në themelet e socializmit. Me duart e tua do të shkëlqejë tërë Shqipëria nga maja në majë. — Shoferi fliste me ndjenja.

— Për këtë jam shumë i kënaqur. Do të lidh telat e elektrikut edhe atje ku s'ka guxuar të ngjitet kush. Kam vendosur që me t'u kthyer t'i kërkoj ndërmarrjes të më caktojë katër vjet ku të ketë nevojë për elektrifikimin.

Asnjëri s'foli më.

— «Bravo të qoftë!» — e uroi shoferi me vehte.

— «Duart i ka të enjtura e të çara dhe s'do t'ia dijë» — mendoj Aleksi për shoferin.

Ata arritën gati me traktorin.

— Pse s'më thatë edhe mua të mirrja ca dërrasa?

— E ku do t'i vinje?

— Linja portat hapura dhe i mbanja mbi gjunjë.

— Na mjaftojnë edhe këto.

Lëshuan dërrasat dhe kontrolluan vendin. Makina ndodhej gati në mes të ujit.

— Po hedhim disa gurë në Drin — tha traktoristi — pastaj po e zbres traktorin tek ajo ranishtja aty në breg.

Me dorë gurët nuk shkuleshin. Atëhere «Stalineci» iu turr bloqeve të gurëve aty pranë dhe i vërviti në lumë. Gurët u rrokullisën tëposhtë, por... humbisnin në ujët që i mbulonte.

— S'bëhet punë me dërrasat? — e hapi gojën për herë të parë shoferi, pasi arritën këtu.

— Zbresim poshtë shokë!

«Stalineci» pastroi dëborën dhe hapi një farë rruge. Nga malet që zbardhnin nga dëborë nisi një erë me fishkëllima. Ajri u ftoh më tepër. Stalaktitet e gjatë të akullit vareshin nga buza e shkëmbinjve e nga anët e urës. Mbi ujët e turbulltë notonin peta akulli,

Ç'të bënin? Makina nevojitej shumë këto ditë. Pastaj po ta linje tërë dimërit do t'i shkatërrohej edhe motori.

— Na nxirr, kavon!

Dy të tjerët u menduan një çast.

— Jo, jo, tani s'hyhet në ujë. S'është futur gjer më sot njeri në dimër në Drin — tha traktoristi. Ai ishte dibran dhe kurrë s'kish dëgjuar për një gjë të tillë.

— Të ngrin trupi e vdes në ujë — foli shoferi.

— Kavon! — përsëriti prerë Aleksë — Duhet të futem patjetër në ujë.

Traktoristi shkoi të sjellë kavon. Shoferi zbrëtheu pallton.

— Jo ti — tha Aleks i dhe nisi të xhvishej vetë.

— Atë makinë ma ka dhënë mua populli. Do të hyj unë — nguli këmbë shoferi, duke hequr pallton.

— Për makinën e popullit përgjigjemi të gjithë. Ti je ftohur. Këtu urdhëroj unë — tha pre-razi Aleks i. Dhe u xhvesh vetë, duke mbajtur vetëm kanatjeren e të mbathurat.

Ai mori kokën e lidhur të kavos që i dha traktoristi dhe u nis. Ujët e ftohtë të lumit e preu si brisk sapo futi këmbën. Një e rrënqethur e mprehtë i shkoi në trup. Pastaj e shpejtoi hapin, por duke e zgjedhur me kujdes vendin për të mos hyrë në ndonjë gropë. U fut gjer mbi gjunjë. Mornicat i mbuluan lëkurën e trupit. Thellësia sa vinte po shtohej. E kur ujët i arriti gjer në mes, iu duk sikur një tel me gjëmba po i shtërngonte belin.

— Kujdes! — një britmë çau ajrin.

Aleks i ktheu kokën, andej nga tregonte shoferi me gisht dhe u tërhoq menjëherë mënjane. Drejt tij aty pranë po vinte një copë akulli rreth një metër. Nisi t'i dridhej. Atëhere lëviz i me fuqi disa herë kra-hët për t'u nxehur. Gjymtyrët iu mpinë dhe për një çast iu duk vehtja si në ëndërr. Tani kavon, që ishte nderë mbi ujë e merrte rryma me vehte. U bë e pamundur të tërhiqej. U lodh shumë. Traktoristi e kuptoi këtë gjë. U xhvesh edhe ai nga mezi e poshtë. U fut në ujë gjer afër mezit. E mori kavon në duar dhe e mbështeti mbi gjoks, ndërsa shoferi atje në tokë e mbante mbi kokë. Kështu i dhanë mjaft ndihmë shokut.

Lartësia e ujit i vinte Aleksit gjer mbi gjoks. S'hidhej më çapi. U hodh me not. Notoi nëpër ujin e turbulltë përmes riskave të akullit. Vetëm koka i dukej sipër. Edhe kavoja që zgjatej pas si gjarpër. Ja, arriti edhe tek makina. U kap pas saj dhe u ngrit përgjysmë. Futi kavon në ganxhat e përparme. E lidhi.

E ndjen vehten të pafuqishëm. U mat të fliste, por s'mundi. «Si m'u muar kaq shpejt zëri» — u habit me veten. Kur u lëshua në ujë bëri shenjë me dorë ta tërhiqnin. Shokët e kuptuan përsëri shenjën. Traktoristi u fut më thellë në ujë dhe së bashku me shoferin nisën të tërheqin kavon me të shpejtë.

Aleksi doli gati i ngrirë. I merreshin këmbët. Traktoristi dhe shoferi u sulën ta fshijnë dhe ta veshin. Ky fërkim dhe rrobat bënë që ai, ta merrte disi vehten. Traktoristi hoqi peliçen dhe kokoren e tij dhe ia dha. Doli koka e qethur tullë. Pas dy javësh shkonte ushtar. Por nuk kish ndejtur t'i kalonte këto ditë në shtëpi.

Traktoristi e siguroi Aleksin në një vend që nuk e merrte era dhe shkoi tek traktori. «Stalineci» nisi ta tërheqë makinën duke u ngjitur sipër. Kavoja u tendos dhe makina nisi të notojë mbi ujë. Me kujdes për të mos u rrëzuar brinjazi, ai e ngriti në xhade.

I ftohti qe shtuar.

Shoferi, që s'e mbante vendi, i nxiti të nisen dhe i shtyu drejt traktorit.

— Ju shkoni, ikni shpejt se Aleks i po ftohet!
U duk një makinë.

Shoferi frenoi dhe zbriti poshtë.

— E paski nxjerrë makinën? U lumtë! Se për

besë, kur e mora vesh sot në mëngjez, më theri në zemër.

Asnjëri s'foli për këtë gjë.

Traktoristi e pyeti:

— Ju po shkoni në Shupenzë, ë? I merrni këta dy shokët. Po rrruga si është, mos ka dëborë apo akull që ju pengon?

— Afër burimit duhet pastruar një copë vend.

Traktoristi vetëm me triko shkoi të lirojë kávon. Shoferi u tha dy të tjerëve të futen brenda dhe vetë si futi kokën në kabinë e rrëmoi poshtë sediljes, doli.

— Merre — i tha traktoristit — se unë kam dy — dhe i dha një peliçe.

— Faleminderit! po emrin si e ke?

— Vullnetar, geshi tjetri.

— Ngjituni ju të dy! — përsëriti shoferi dhe i shkeli gazin makinës.

Traktoristi i përshëndeti dhe u nis.

— Shko ti, se unë kam punë — i tha shoferi Aleksit.

Makina mori drejtimin e kundërt.

Shoferi si shtroi pallton mbi dëborë, u shtri edhe vetë e filloi të kontrollojë motorrin.

Majat shkëmbore të maleve po i mbulonte një vello e bardhë dëbore dhe era po shtrihet dalëngadalë në luginat e thella dhe në fushat ku flinte gruri.

NGJARJE NË LLADOMERICË

Atë mbrëmje bënte ftohët në Lladomericën kufitare. Bora që kish rënë atë mëngjez ishte ngjeshur mirë pas tokës së bërë kallkan. Ftohët ndjenin edhe shoferët që kishin zbritur nga maqinat e tyre atje në të dalë të fshatit.

— Sa orë keni që po qëndroni këtu? — pyeti njëri.

— Përse pyet? — u përgjigj tjetri shkurtas.

Në fytirat e këtyre njerëzve të udhëve të largëta shiheshin shënjat e pakënaqësisë dhe të shqetësimit njëkohësisht.

— Si nuk munde ta kalosh këtë të shkretë të përpjetë?

— Rrëshqisnin gomat. — u përgjigj shoferi i «Skodës» me targë Tr. 29-39.

Ç'kish ndodhur? Maqina e ngarkuar me vopullit duke iu ngjitur të përpjetës, në të dalë të Lladomericës, kish rrëshqitur e ish ndalur buzë rrugës në kufirin fatal, me një rrotë jashtë rrugës. Teposhtë binte thikë humnera. Kështu, me këtë aksident, qarkullimi drejt Ostrenit të madh dhe Kle-njës ishte ndërprerë. Asnjë maqinë nuk mund ta çonte mallin në vëndin e caktuar për të likuiduar

pasojat e tërmetit, asnjë maqinë nuk mund të rikthehesh përsëri për t'u ngarkuar me mall. Automjeti pra duhej hequr nga ai vend, por në ç'mënyrë? Traktorët ishin disa orë larg.

— Futuni ndër maqina, — u foli dikush shoferëve. — Do të ngrini nga këmbët.

Njeri nuk lëvizi. Duhesh hequr ajo maqinë që zuri rrugën. Po një manovrim i gabuar do kishte pasojat të rënda. Mjaftonte një shtytje shumë e lehtë dhe maqina e re të rrokullisej në humnerë.

— Të hapet rruga që të kalojnë të paktën «Zis»-at dhe «Gaz»-et — propozoi njëri.

Fshatarët dibranë që kishin arritur me të shpejtë me lopata e kazma, së bashku me shoferët i u vunë punës për zgjerimin e rrugës. Binte dheu me copra të mëdha nga ajo kodër në anën tjetër të rrugës. Të tjerë hiqnin gurë që rrëzoheshin. Pas një ore pune të ngjeshur, kaloi «Zis»-i i parë. Vetëm një pëllëmbë e ndante atë nga takimi me «Skodën» që ndodhej në rrezik. Njerëzit muarrën frymë lirisht. Pas saj kaluan edhe dy automjete me tonazh më të vogël.

— Tani ne kemi mundësi edhe të heqim «Skodën» — foli aty për aty një shofer.

Të gjithë kthyen kokën nga ai burrë që shprehu këtë mendim të guximshëm. Si mund të hiqej «Skoda» në këtë vend të ngushtë dhe pa traktor? Shoferi i porsaardhur, sikur i kuptoi shikimet e tyre, shkjaroi:

— Dy «Zis»-a të ngarkuar do të vendosen përpara, kavon do ta kalojnë nëpër trupin e kësaj are të madhe në kodër, ndërsa maqinat do të tërheqin kavon, të lidhur njeri pas tjetrit.

— Ky është mendim i mirë ndërhyri oficeri i trafikut.

— Nata me errësirën e saj nuk na lejon të manovrojmë, ka rrezik që ndonjëri nga ne ta pësojë me kokë. A nuk është më mirë të presim ditën e nesërme? tha dikush.

Të prisnje deri nesër! Po njerëzit, fëmijët, pleqtë, që kishin mbetur pa strehë nga tërmeti? Ata duheshin futur një orë e më parë në shtëpitë e tyre.

— Shokë, koha nuk pret, vendin do ta ndriçojmë me prozhektorët e «Gaz»-eve.

— Kush ka kavo të gjatë? — ndërhyri oficer Iljazi.

— Kam unë — u përgjigj një shofer trupmadh. — Është nja 20 minuta që këtej maqina e ime.

Bashkë me të shkuan edhe dy të tjerë. Ata u zhdukën dhe u shkrinë në errësirën e madhe atje buzë kufirit. U kthyen duke vrapuar; mezi merrnin frymë.

— Kush do të hypë në «Skodë» ta drejtojë maqinën?

— Unë — u përgjigj pa ndrojtje Sinani.

Ajo nuk ishte maqina e tij, po ai doli vullnetar, sepse kolegu i tij kish vrarë rëndë dorën e majtë. Ai hypi në kabinën e «Skodës» që ish gati të rrokullisej në humnerë. Të tjerët e vështruan me admirim dhe shqetësim njëkohësisht veprimin e tij. Mund të ndodhte që nga pesha e tij maqina të rrëzohej poshtë. Ai e la hapur derën e kabinës që për çdo rast të mund të hidhej prej saj. Por a do të mund të kishte kohë? Ai rregulloi për një çast

shaminë me të cilën kish lidhur plagën në ballë dhe ktheu kokën prapa:

— Gati?

Oficeri i trafikut i ra me të fortë bilbilit, që ishte shenja e fillimit.

Fshatarët dhe shoferët e tjerë u larguan disa metra larg vendit të ngjarjes. Kavot mund të këputeshin e dy «Zis»-at të rrëshqisnin përpara, ndër-sa «Skoda» do të bënte kërcimin e saj drejt humnerës.

— Jepi, jepi edhe pak!

Por maqina nuk luante nga vendi asnjë centimetër. Rrota e «Skodës» e dalë jashtë rruge pengohej nga disa gurë të mëdhenj.

— Duhet hequr gurët — tha Iljazi. — Kush do të vijë me mua?

— Unë — tha Feriti, brigadjer i parkut të mallrave të Tiranës.

Të hiqje gurët e rrotës, do të thoshte të rrezikoje vehten, sepse nga heqja e tyre maqina mund të rrokullisej teposhtë.

Prozhektorët ndriçuan dy fytyra të djersitura e të shqetësuara. Minutat dukeshin orë. Ja një gur u rrëzua poshtë duke zhurmuar. Edhe tjetri u luajt pas pak nga vendi e më në fund u rrokullis. Asgjë nuk ndodhi. Atmosfera e ngrirë sikur u ngroh pak; njerëzit muarrën frymë pak më lirisht.

Sinani që gjatë kësaj kohe nuk e kish braktisur kabinën foli përsëri i qetë:

— Gati?

Përsëri fishkullima e bilbilit të Iljazit çau ajrin e ftohtë. Maqinat nisën të uturijnë përsëri. Tymi i motorave mbushi ambientin duke krijar një vello të hollë transparente. Diçka kërciti.

— Edhe pak, edhe pak — u dëgjuan zëra.
«Skoda» luajti, nga vendi e pas pak rrota që
qëndronte jashtë rruge preku më në fund tokën e
ngrirë.

— Urra, urra-aaa! — ushtoi. Këto brohoritje
entusiaste oshëtinë dhe u përhapën gjer në anën
tjetër të kufirit.

— Zbrit tani nga «Skoda» — i thanë Sinanit.
Mbarove detyrën.

— Jo, do ta nxjerr deri në xhade poshtë — fo-
li ai me një zë emociononjës.

Pesë kilometra të tjera të vështira nëpër errë-
sirë duke ecur së prapthi nëpër kthesa të rrezi-
këshme, bëri Sinani deri sa ia nxori shokut të tij
maqinën në rrugë të rregulltë.

Në xhade duart e shoferave u shtërnguan mi-
qësisht. Qarkullimi u rivendos. Dritat e maqinave
përsëri çanë errësirën: Klenja dhe Ostreni e morën
në kohë lëndën e ndërimit.

GJASHTË GUXIMTARET E FSHATIT

Atë natë dëbora binte me tufa të dendura dhe suferina shfrynte shtigjeve. Për kooperativistët e Tërbaçit, në rrethin e Elbasanit kujtimi i asaj nate të ngrirë të janarit dhe i asaj që ndodhi atë natë, do të mbetet i gjallë. Atë e tregojnë pleq e të rinj, atje në tokën e përbashkët tek punojnë, apo pranë zjarrit të vatrës. Dikush nga një fshat i largët i Krrabës pyet mikun e tij nga Tërbaçi për historinë e asaj nate. Dhe të dy miqtë, tek dredhin cigaret e trasha, bisedojnë. Kështu gojë pas goje u hap emri i gjashtë vajzave guzimtare të Tërbaçit, që luftuan dhe fituan mbi dimrin e egër.

Ja si ndodhi:...

Dëbora kishte ditë që s'pushonte; por atë mbasdite të shkurtër janari shtërngoi më tepër. Copat e mëdha të dëborës rrëmbeheshin nga era e fuqishme dhe përplaseshin të ngrira diku. Njerëzit kryen punët e pakta të një dite të tillë dhe u mblodhën në vatër, ku bubullonte zjarri.

U hap një derë dhe dëbora e tufani hynë brenda. Nazja një e re, në gjoksin e së cilës shndrisnin katër shenja sulmuesi, mbylli derën dhe me nxitim kaloi oborrin dhe rrugët tërë tërthore të fshatit e trokiti në shtëpinë e Havasë.

— Do të shkojmë në shkollë Hava?

— Po, do të shkojmë, motër...

— Ku do të shkoni moj cuca? — briti plaku nga qoshja. — Nuk e shikoni që jashtë po përmbysset dynjaja?

— Dëbora nuk na pengon, baba, tha Havaja.

— As dëbora, as tufani, as të ftohtit — shtoi Nazja. Plaku qeshi nën mustaqe dhe thellë në shpirt i erdhi mirë që vajzat folën ashtu. Plaka nxitoi në dhomën tjetër dhe i mbështolli së bijës fytyrën e kokën me një copë të trashë e doli me 'to deri tek porta. Qëndroi aty që t'i përcjellë, por ato i mbuloi bardhësia e borës dhe nënës i humbën nga sytë disa hapa më tej.

— T'u çojmë haber Xhemiles, Nadires dhe Lahes së vogël — tha Havaja.

— Ato po na presin në vatrën e kulturës:

— U lumtë, u lumtë atyre cucave! Po burra ku janë?

— Ata s'duken gjekundi — u përgjegj Nazja.

Dhe atje në vatrën e kulturës u takuan gjashtë shoqet. Secila kish me vete librat, fletoret, pendën dhe bojën.

— Duhet me u nisë se ndryshe do të sosim me vonesë në shkollë.

Kështu u nisën për shkollë gjashtë vajzat nga Tërbaçi. Në ditë të ngrohtë kur rruga e përpjetë është e thatë dhe baltë nuk ka, njeriut do t'i duhet afërsisht një orë për të kaluar nga fshati në shkollën 8-vjeçare të Gracenit. Po atë mbasdite janari, sa kohë do t'u duhej vajzave tona për të arritur atje?... Ja, kaluan bokat, kaluan të përpjetën e vështirë të Lamamjeshit, kaluan sharrën e Sulës...

— Kujdes vajza — thërriti nga kreu i vargut Xhemilja, ajo vajzë e gjallë dhe energjike. — Jemi tek Gjurma e Mushkës. . .

Vajzat u kapën dorë për dore dhe filluan të ngjitnin me kujdes të përpjetën. Nëqoftëse këmba do të rrëshqiste, me siguri kishte me humbë thellë në një përrua, që me rrëmbim zbriste faqes së malit.

— Tashti po kalojmë, si po kalojmë këtyre shtigjeve — tha njera nga vajzat, por kur të kthehemi natën vonë nga shkolla, do ta kemi më vështirë. . . U mat t'u thoshte shoqeve që të ktheheshin, por sytë e tyre iu dukën të fuqishëm dhe vështirimet e tyre sikur i hynë thellë në shpirt, duke i zhdukur frikën. Vajzat shikuan njera tjetrën, sytë u lëshuan xixa. Ato një muaj kishin që ishin kthyer nga hekurudha që të gjashta. Atje në trase qenë dhe ato, kur dha jetën në frontin e luftës së madhërishtme të ndërtimit Shkurte Vata. Po, a nuk ishte shkolla, mësimi, një front i tillë i vështirë, heroik, që kërkonte mund, sakrifica, guxim? . . . A nuk ishte një front i lavdishëm, të cilin po e pushtonin? Si mund të dezertosh nga një front i tillë? . . . Si u betuan ato në vendin ku ra heroina dukagjinase? . . . A mund të shkelej në këtë betim? . . . Dhe gjurmat e vajzave vazhduan në drejtim të shkollës. Ato pengoheshin, binin mbi dëborë, por përsëri ngriheshin të fuqishme. Duart u qenë ngrirë, por në sqetull fort i shtërngonin librat.

Filloi të erret.

— Të ndezim fenerin, vajza, — tha njera.

— Po, duhet ta ndezim. Dhe të gjashta rrethuan llambën dhe me vështirësi mundën ta ndiznin. Por, pas disa hapash, era e shoi.

. . . Rruga nuk dallohej dhe dëborë, që kish ka-

luar kupën e gjurit, i kish humbur gjurmat rrugës. Errësira e natës së dimrit po vinte me nxitim dhe mjergulla e maleve, ndjehej në frymëmarrje. Por vajzat luftonin, vajzat ecnin. Rrugën që ua fshihte erësira, dëbora, mjergulla e gjenin zemrat e tyre të zjarrra. Po të shikonje atë natë karvanin e vockël të vajzave që binin e ngriheshin, e përsëri vazhdonin të ecnin fort duke shtërnguar librin, do të pushtonin një emocion i thellë. Vajzat nuk shihnin, errësira kish bërë punën e saj, por ato ndjenin thellë në zemër atë dritë të madhe, të bardhë e të fuqishme që ndriçonte larg, përpara tyre. Dhe drejt saj ato shkonin...

— Ja dritaret e shkollës — tha Nadireja.

— Arritëm, shoqe... Dhe arritëm në kohë!

Ato u përqaftuan dhe i shtërnguan duart njëra tjetrës. Shkolla me drita të ndezura i ftonte në gjirin e saj të ngrohtë... Atë natë mësimi u bë.

PËR TË SHPËTUAR PASURINË E POPULLIT RREZIKOI DHE JETËN.

... Filloi të binte ngadalë një shi, i hollë, i besdisëshëm, sikur ta hidhte njeri me sitë. Aty nga pasdita, ja dha me të madhe si me gjym. Në mëngjes bariu i ri i NBSH-së së Vrinës, Ademi, tufën e tij, e hodhi matanë lumit Pavël, kapërceu një urë të vogël dhe doli në kullotë. Bar kishte me bollëk. Qe i gëzuar se me gjithë kohën e keqe ai kishte dhënë fjalën se do ta nxirrte mirë këtë dimër, pa asnjë ngordhje, pa asnjë dështim, ose të paktën, nuk do linte dele pa qingj. Ja, ky bar do ta ndihmonte të delte me faqe të bardhë. Mirpo ky shiu nuk e linte rehat, e shqetësonte... Mund të dalin prrenjtë, të bëhet ndonjë përmbytje. Shiu u shtua dhe nga çasti në çast po binte më me furi. Ishte ora tre pas dite. Ademi i nisi dhëntë në drejtim të urës së vogël, për t'i larguar nga ky rrezik, për t'i hedhur matanë lumit, për t'i çuar në stallë. Lumi Pavël, zakonisht pa shumë ujë, sot buçiste dhe shkumëzonte nga dallgët e trubullta. Në disa vënde uji kish-te vërshuar. Ademi pati një parandjenjë të keqe: «po sikur të jetë prishur ura, apo dallgët dhe ujërat e Pavles ta kenë mbuluar?» E hipi kopenë mbi ar-

gjinaturën e lumit dhe u mat t'i drejtonte dhëntë nga ura, po ajo nuk dukej më, e kishin mbuluar ujrat e lumit. Kopeja ngeli mbi argjinaturë në mes të shiut, në mes të erës, në rrezik që të mbytej në lumë. Dhe si për inat të bariut, disa dele filluan të lindnin në ato kushte shumë të vështira.

Barinj të moçëm të këtyre anëve thonë, se duhet trimëri e madhe të mbash në një rryp toke të lartë, siç është argjinatura një kope të tërë, jo për gjë, po delet kanë një karakteristikë: po të ikij një, nisen pas saj të gjitha, e tërë kopeja, e tërë tufa prej disa qindrash. Po të merrte vetëm një dele drejtimin e lumit, pas saj do vinin që të gjitha të tjerat. Vështirë e ka patur Adem Meta.

Ai kishte vetëm pak kohë, që qe caktuar në tufën e deleve pëlla. Bëri thirrje partia, dhe ai u përgjegj i pari. Ishte i ri në detyrë, po i njihte zakonet e bagëtisë. Mbi të gjitha e donte tufën si sytë e ballit.

U err, u bë sterrë. Retë ishin ulur deri afër argjinaturës. Shiu nuk pushonte, dhe sikur t'ia bënte për inat Ademit, vazhdonte të binte çdo minutë më me rrëmbim. Lumi buçiste e gjëmonte me tërsëllim. Delet vazhdonin të pillnin njëra pas tjetrës. Ademi bariste me kujdes nga kreu në fund të tufës. Shikonte delet se mos afroreshin nga buza dhe binin në lumë, u afrohej deleve që pillnin dhe u merrte qingjat e vegjël, i vinte në gjirin e tij për t'i ngrohur, i mbante nën mushamanë e tij dhe mëndte në errësirë. Ishte në mëshirën e tekave të natyrës, e cila me gjëmimet, ujërat dhe erën e fortë sikur desh ta thyente, po s'e theu dot, se vullneti i këtij bariu ishte i fortë, atë e kishin kalitur mësimet e partisë e të shokut Enver. — 1977/1 57

Luftonte në këtë natë të keqe për të shpëtuar delet e popullit dhe mendonte: Ka dhe më keq. Shokët e mi e kanë pas dhe më keq, kanë luftuar me zjarrin si Muhamet Shehu, kanë luftuar me detin si Adem Reka, kanë luftuar dhe luftojnë me errësirën si Fuat Çela, kanë luftuar me dëborën e tufanin si vullnetarët në Dibër dhe Librazhd, kanë luftuar nën tokë, kanë luftuar në ajër dhe kanë fituar. Po un? Nuk do të jepem, — mendonte bariu: Shkurta qe 15 vjeçe dhe nuk iu tremb rrezikut, Zonja Çurre luftoi me gjermanët dhe nuk u tremb, komunistët janë hedhur mbi tankset e armikut dhe nuk janë trembur. Edhe unë nuk do jepem. Dhe nuk u dha. Tërë natën shfryu si i zemëruar veriu, buçiti lumi, rënkoi era me tërsëllim, gjëmonin mallet për rreth dhe shiu vazhdonte të binte, po ai nuk u dha, tërë natën, për 14 orë me radhë, qëndroi në këmbë nga një cep i kopesë tek cepi tjetër, nga një dele tek tjetra, shikonte anët e argjinaturës dhe gjithmonë i vinte rrotull kopesë. U lag i tëri deri në mish, u tha nga të ftohtit, po nuk u përkul. Kur ra mëngjezi, shokët, që e kërkonin e gjetën më në fund. Ishte pështetur diku, fuqitë e kishin lënë, ishte mbuluar me mushama. Shokët thanë se mos kishte pësuar gjësendi. Zbuluan mushamanë, po vunë re se ai nën mushama kishte 12 qingja të vegjël, që kishin lindur atë natë. I mbante aty ngjitur me trupin e tij, që të mos i ftoheshin, që të mos i ngordhnin, që t'i ngrohte me trupin e tij, me frymën e tij...

Shokët tregojnë: Tufa e deleve ishte grumbulluar rreth tij sikur donte mbrojtje, sikur donte ta mbronte bariun.

Të lumtë! — e përgëzonin shokët, po ai buzë-

qeshte lehtë me buzët e nxira nga të ftohtit, me buzët e enjtura e të bumbyera nga era dhe murrilani. Në fillim nuk i kuptonte ç'ishin këto lëvdata dhe tha — «pa shikoni, numuroni delet. Mos mugon ndonjë?» I u përgjigjën: «jo asnjë nuk mungon, të lumtë». I bënë një zjarr të madh dhe e ngrohën shokun e tyre, i thanë teshat e lagura dhe i drejtuan për tek stallat. Pranë tij ishin delet, blegërinin qingjat. Ai i shikonte dhe shpirti i gufonte nga gëzimi. Asnjë nuk pësoi gjësendi. Vërtetë u rrezikova, po e kam ndër-gjegjen të qetë, e kam zemrën të qetë. Unë e bëra detyrën time. E pse të veja të ngrohesh dikur? Qëndrova tërë natën me delet se ato janë gjaku im, gjaku i tërë popullit tim.

Në përgjigje të këtij akti patriotik, të frymës revolucionare që ka shpërthyer anë e kënd vendit tonë, punëtorët e Vrinës, blegtorët sidomos, morën një varg zotimesh të guximëshme.

Blegtorët e Vrinës thonë:

— Për partinë tonë, për Atdheun tonë ne nuk do kursejmë asgjë, as jetën tonë. Ne punojmë e jetojmë këtu buzë kufirit, prandaj ne jemi edhe kufitarë, edhe blegtorë. Shoku ynë Adem Meta tregoi një trimëri të madhe, ne zotohemi se do të ndjekim shembullin e tij dhe të të gjithë trimave të luftës, trimave të punës, që ia kanë zbardhur faqen partisë dhe tërë Shqipërië...

PËRMBAJTJA

	Faqe
1) «Gjoli i Turbullit u tha». <i>Vath Koreshi</i>	5
2) «Edhe shok i mirë e i shkolluar, edhe bujk i mirë kryetari ynë» <i>Ismet Cibaj</i>	14
3) «Brigada vendosi të shkojë në fshat» <i>Brigada «Shkurte Pal Vata»</i>	20
4) «Bardha» <i>Flora Mullaymeri</i>	23
5) «Fitojnë mbi furtunën» <i>Hamit Boriçi</i>	33
6) «Ushtarë besnikë të Partisë» <i>Enver Cekaj</i>	41
7) «Ai u kthye të punojë përgjithëmonë në fshat <i>Ramo Zani, Bektash Zite</i>	46
8) «Elektricitët çajnë tufanet e dëborës» <i>Pjetër Dedaj</i>	51
9) «Një natë në tunel» <i>Ahmet Golemi</i>	54
10) «Vështirësitë mposhten» <i>Ismail Hoshafi</i>	61
11) «Ç'i sheh syri, ia bën dora» <i>Foto Gjidede</i>	65
12) «Gjallëri e re në bjeshkët e veriut» <i>Osman Allkja</i> ..	68
13) Dashuria për shokun» <i>Gjergj Ndojaj</i>	75
14) «Udhë vullnetarësh...» <i>Xhevahir Spahiu</i>	83

15) «Zevendësimi» <i>Loni Papa</i>	90
16) «Naftëtari dhe nafta» <i>Osman Alikja</i>	96
17) «Vullnetarët» <i>Arian Kadlu</i>	102
18) «Ngjarje në Lladomericë» <i>Fatmir Dibra</i>	111
19) «Gjashtë guxintarët e fshatit» <i>Osman Kazazi</i>	116
20) «Për të shpëtuar pasurinë e popullit rrezikoi dhe jetën» <i>Thanas Çakalli</i>	120

Faqe

1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90

Tirazhi: 4000 kopje Formati 70 x 100/32 Stash: 2204-65

Shtyp. NISH Shtypshkronja «MIHAL DURI»
Stabilimenti i Botimeve Arësimore — Tiranë, 1968